

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені І. І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ ТА ФІЛОСОФІЇ
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ

**МАТЕРІАЛИ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
СТУДЕНТІВ І АСПІРАНТІВ
«ХХІІІ НАУКОВІ ЧИТАННЯ ПАМ'ЯТІ
ГЕОРГІЯ ФЛОРОВСЬКОГО»**

ОДЕСА
ОНУ
2023

**УДК 1:2:378.4(477.74):929Флоровський
М34**

Редакційна колегія:

І. В. Голубович, д.філос.н., завідувачка кафедри філософії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;

К. В. Райхерт, к.філос.н., доцент кафедри філософії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;

О. С. Петриківська, к.філос.н., доцент кафедри філософії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;

С. Г. Секундант, д.філос.н., доцент кафедри філософії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;

С. Г. Шевцов, д.філос.н., професор кафедри філософії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

*Рекомендовано до друку вченою радою
факультету історії та філософії ОНУ імені І. І. Мечникова.
Протокол № 6 від 27 квітня 2023 року.*

М34 **Матеріали** Всеукраїнської конференції студентів і аспірантів «XXIII наукові читання пам'яті Георгія Флоровського» / за ред. І. В. Голубович, К. В. Райхерт. – Одеса : Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2023. – 114 с.
ISBN 978-617-689-477-3

Збірка містить тези доповідей студентів і аспірантів, представлених на конференції студентів і аспірантів з філософії «XXIII наукові читання пам'яті Георгія Флоровського», що відбулася на факультеті історії та філософії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова 25 та 26 грудня 2022 року.

УДК 1:2:378.4(477.74):929Флоровський

ЗМІСТ

Передмова	7
Загурська М., Спаський І. – аспіранти кафедри філософії ОНУ імені І. І. Мечникова Ідентичність людини в контексті філософії міста та філософії господарства	10
Топчий В. – аспірант факультету історії та філософії ОНУ імені І. І. Мечникова Відображення політичної боротьби між Афінами та Спартою в працях Ксенофонта Афінського	14
Рижик М. – аспірантка кафедри філософії ОНУ імені І. І. Мечникова Актуальність індійських епосів у наші дні (на прикладі творчості Девдатта Паттанаїка	19
Мазур О. – аспірантка кафедри філософії ОНУ імені І. І. Мечникова Гібридні форми в космологічній архітектурі на прикладі Одеси	22
Луценко Д. – аспірантка кафедри філософії ОНУ імені І. І. Мечникова Апофатичність лімінального досвіду	24
Дуань Юаньюань – студентка I курсу магістратури Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової (КНР) Міжнародний проект «Геном людини»: антропологічні нотатки	28
Туткевич М. – студентка I курсу магістратури Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової Феміністична антропологія та усна жіноча історія: актуальні сучасні контексти	31

Дяденко К. – студентка 1 курсу магістратури Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової Лімінальний досвід: поняття сучасної антропології та власне переживання	37
Білогрива Д. – студентка 4 курсу факультету історії та філософії, спеціальності «культурологія», ОНУ імені І. І. Мечникова Новий рік у давніх єгиптян: міфи та природні явища	40
Погребна Ю. – студентка 4 курсу факультету історії та філософії, спеціальності «культурологія», ОНУ імені І. І. Мечникова Етика війни	45
Бессмільна В. – студентка 3 курсу філологічного факультету ОНУ імені І. І. Мечникова Урбаністичні мотиви в романі С. Андрухович «Фелікс Австрія»	47
Гамуляк К. – здобувач вищої освіти філологічного факультету ОНУ імені І. І. Мечникова Концепція особистості в романі Кузьми Скрябіна «Я. Паштет і армія»	52
Блінова Г. – здобувач вищої освіти філологічного факультету ОНУ імені І. І. Мечникова Структура і культурологічна проблематика збірки «Антологія воєнної поезії»	56
Гамецький А. – студент 2 курсу факультету історії та філософії (спеціальності «філософія») ОНУ імені І. І. Мечникова Географічні принципи природокористування за Г. І. Швевсом	60
Агапієва А. – студентка 2 курсу факультету психології та соціальної роботи, спеціальності «Психологія», ОНУ імені І. І. Мечникова Взаємозв'язок філософії, мистецтва та літератури	63

Новошицька О. – студентка 2 курсу факультету психології та соціальної роботи, спеціальності «психологія», ОНУ імені І. І. Мечникова «Як бути стоїком» Массимо Пільюччі: ключові ідеї	66
Мороховська А. – студентка 2 курсу факультету психології та соціальної роботи, спеціальності «психологія», ОНУ імені І. І. Мечникова «Філософія війни» чи «філософія серця»: виклики для практичної філософії в сучасній Україні	70
Чілібійська К. – студентка 2 курсу факультету психології та соціальної роботи, спеціальності «психологія», ОНУ імені І. І. Мечникова Філософія стосується кожного з нас: переосмислення філософії під час Великої війни	73
Петрик А. – студентка 2 курсу факультету психології та соціальної роботи, спеціальності «психологія», ОНУ імені І. І. Мечникова Етика війни: власне бачення та відчуття	77
Младінова Д. – студентка 2 курсу факультету психології та соціальної роботи, спеціальності «психологія», ОНУ імені І. І. Мечникова Виклики сьогодення та розмаїття сучасної філософії	79
Пастушенко С. – студентка 2 курсу факультету романо-германської філології ОНУ імені І. І. Мечникова Досвід викладання філософії в австрійських гімназіях для сучасної України: враження від презентації перекладу підручника	82
Прохоренко В. – студентка 2 курсу факультету психології та соціальної роботи, спеціальності «психологія», ОНУ імені І. І. Мечникова “The Book of Dead Philosophers” S. Crithcley як вступ до філософії	87

SYMPOSION НАВКОЛО “SYMPOSIUM”	
ПЛАТОНА	89
Шильнікова В. – студентка 2 курсу факультету психології та соціальної роботи, спеціальності «психологія», ОНУ імені І. І. Мечникова А що слово «кохання» означає для тебе? Роздуми над діалогом Платона «Бенкет»	90
Мандзяк Г. – студентка 2 курсу факультету психології та соціальної роботи, спеціальності «психологія», ОНУ імені І. І. Мечникова Чи завжди любов уявляли, як в наші часи?	94
Продіус О. – студент 2 курсу факультету психології та соціальної роботи, спеціальності «психологія» ОНУ імені І. І. Мечникова Ідея про реінкарнацію удіалозі Платона «Бенкет»	97
Луцишина А. – студентка 2 курсу факультету психології та соціальної роботи, спеціальності «психологія», ОНУ імені І. І. Мечникова Любити – це шукати свою половину? Шлях до Платона через Харукі Мураками	100
Іконому Х-Л. – студентка 2 курсу факультету романогерманської філології ОНУ імені І. І. Мечникова Образ Діотіми в діалозі Платона «Бенкет»	104
Кашульський М. – студент 2 курсу факультету психології та соціальної роботи, спеціальності «психологія», ОНУ імені І. І. Мечникова Діалог Платона «Бенкет» та розвиток його ідей в сучасній філософії (Делез, Бодрійяр, Фукуяма)	108
Кривонос А. – студентка 2 курсу факультету психології та соціальної роботи, спеціальності «психологія», ОНУ імені І. І. Мечникова Промови Ерисимаха та Павсанія в діалозі Платона «Бенкет»: співзвучність та відторгнення	111

ПЕРЕДМОВА

Кафедра філософії факультету історії та філософії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова 25 та 26 грудня 2022 року провела Всеукраїнську наукову конференцію студентів й аспірантів – XXIII читання пам'яті Георгія Флоровського. З самого початку створення в ОНУ імені І. І. Мечникова філософського відділення, а потім – філософського факультету Г. В. Флоровський був обраний своєрідним символом філософської спільноти університету. Була започаткована традиція Читань його пам'яті, які проводились в жовтні, в ювілейні дні створення філософського факультету.

Георгій Васильович Флоровський (1893–1979) – випускник історико-філологічного факультету Імператорського Новоросійського університету (нині Одеський національний університет імені І. І. Мечникова), один з найвидатніших богословів ХХ ст., філософ, теоретик культури, історик церкви, організатор всесвітнього екуменічного руху. Його життя в еміграції було пов'язане з європейськими столицями – Софією, Прагою, Парижем, Белградом, а після Другою світової війни – з США, з Колумбійським, Принстонським, Гарвардським університетами, зі Свято-Владимирською духовною семінарією (штат Нью-Йорк), де він декілька років був деканом. Г. В. Флоровський (о. Георгій) завжди був в центрі духовно-інтелектуального життя, його ідеями надихались, з ним вели дискусії та діалог найвідоміші філософи і богослови світу. Його вважали своїм Вчителем видатні американські інтелектуали – Ярослав Пелікан, історик церкви, президент Американської академії мистецтв та наук, Президент комітету по культурі та гуманітарним наукам при президенті США; Джеймс Біллінгтон – історик-славіст, директор бібліотеки Конгресу США (1987–2015), ініціатор створення Всесвітньої цифрової

бібліотеки, який визначав головні напрямки культурної політики США при багатьох президентах.

У свої студентські роки Георгій Флоровський вивчав не лише історію та філософію, він пройшов курси з фізичної хімії, вищої математики, душевних хвороб, гістології. Його науковими керівниками були – філософ-логік та психолог проф. М. Ланге і фізіолог проф. Б. Бабкін. Студентська наукова робота Флоровського з фізіології отримала срібну медаль та схвальну оцінку І. Павлова.

Історичні ситуації і історичні ритми іноді збігаються та повторюються на новому етапі. Маємо такий збіг ситуацій та повторення історичних ритмів і в нашому випадку. Друга половина студентських років Георгія Флоровського та період підготовки до захисту дисертації (аналог сучасної аспірантури) прийшлися на часи Першої світової війни. Повномасштабна війна в Україні докорінно змінила життя наших студентів та аспірантів. Але наукова і філософська творчість української молоді не згасає, скоріше навпаки – стає більш глибокою, екзистенційно-насиченою, відповідальною.

Тому ми запросили студентів та аспірантів всіх факультетів та спеціальностей до обговорення широкого кола актуальних питань філософії, історії, релігієзнавства, культурології, теорії та методології гуманітарного та природничого знання. Маємо на меті разом створювати атмосферу міждисциплінарного діалогу та гармонійної єдності університетської спільноти України.

В цій збірці представлені матеріали Читань-2023 – тези та есеї, авторами яких стали не лише ті, хто обрав спеціальність «філософія», а й студенти інших спеціальностей, яких зацікавила Філософія та широке коло її проблем, питань, смислів, таємниць та викликів. Окремим розділом ми виділили

«SYMPOSION навколо “SYMPOSIUM” Платона» – перші рефлексії студентів психологів та філологів, які саме з цього твору почали своє знайомство з Платоном, а для багатьох з них «Бенкет» Платона взагалі став першим філософським першоджерелом, яке вони прочитали, звісно поки що у перекладі. Нагадаємо, колишній студент історико-філологічного факультету університету в Одесі Георгій Флоровський прослухав спеціальний курс з назвою «Читання діалогу Платона «Бенкет». Таких курсів, присвячених окремим творам Платона та Аристотеля, було тоді в навчальному плані декілька, вони були розраховані на цілий семестр. Найкращі філософські першоджерела можна читати і перечитувати все життя. Тому цією збіркою щиро запрошуємо студентську та аспірантську молодь у безмежну Країну Філософії.

Марія Загурська, Ігор Спаський

ІДЕНТИЧНІСТЬ ЛЮДИНИ У КОНТЕКСТІ ФІЛОСОФІЇ МІСТА ТА ФІЛОСОФІЇ ГОСПОДАРСТВА

У сучасних умовах філософське осмислення проблеми ідентичності має особливе значення, обумовлене особливостями сучасної онтологічної та антропологічної культури. Процеси самоусвідомлення та самоідентифікації людини відбуваються частіше за все у межах соціально-психологічного розуміння цілісності людини. Таке обмежене розуміння цілісності людини потребує, на наш погляд, критичного осмислення та суттєвого уточнення. У межах данної статті ми розкриваємо формування людини як цілісності у контексті філософської антропології, онтології господарства та онтології міста.

Це надало можливості розкрити проблему господарської та міської ідентичності у значно більш широкому філософському контексті. Розкриття філософської традиції як безпосередньо системи духовних практик за П. Адо надало можливості таких практик у процесі буттєвої єдності людини з господарством та містом.

Простір господарства та простір міста безпосередньо обумовлюють буттєвий простір людини, його уяву про себе та культурні коди. Тому, на наш погляд, синтетичне поєднання двох думкових напрямків, таких як філософія господарства та філософія міста у контексті формування цілісності людини мають особливе значення. В умовах сучасної кризи значення таких постановок підвищується завдяки тому, становиться можливим усвідомити певні онтологічні коріння буття людини та свідомо здійснювати відповідні філософські практики, ґрунтуючись на їх розумінні П. Адо [1].

У сучасному соціально-гуманітарному дискурсі феномен міста та феномен господарства розкриваються як предмети філософської рефлексії. Осмислення ролі та статусу міста в історії культури запропоновані різними мислителями – від Г. Зіммеля та В. Беньяміна до Б. Гройса та Р. Сеннета. Філософське осмислення феномену господарства здійснюється дослідниками від С. М. Булгакова до українського філософа В. В. Ільїна. Поліфонія міського та господарського середовища та різноманіття проявів буття міста та господарства роблять їх предметом дослідження різних галузей пізнання від соціології, економіки, урбаністики до психогеографії та філософії господарства.

Поєднання підходів філософії міста та філософії господарства здійснюються нами, ґрунтуючись на розумінні, що місто – це мікрокосмос чи мікроуніверсум, а господарство відповідно визначається як Космос чи Універсум. Між мікокосмосом та макрокосмосом існує певні спільні ознаки та спільні онтологічні основи. При цьому людиномірні практиці пізнання простору більш розвинуті у дослідницькому просторі філософії міста, а онтологічна основа більш розкрита у межах філософії господарства.

Філософський інтерес до феноменів як міста, так і господарства пов'язаний з проблемою розкриття того, що місто, як і господарство, одночасно створюються людиною; та місто і господарство при цьому створюють саму людину. У цьому сенсі особливого значення набуває людиномірність і міста, і господарства. Простір міського середовища і простір господарства створюють суттєвий вплив на формування і відтворення цілісності людини та її ідентифікацію тощо.

Існує певний зв'язок перебування у певному міському та господарському просторі способами мислення та світосприйняття людини. Можна спостерігати, яким чином міський та господарський простір відображають, а потім і організують специфіку світосприйняття людини. Крім того практики дрейфа суб'єктивного дослідження як міста, так і господарства є певними духовними вправами в душі філософії П. Адо. Практики дрейфа стосовно міста традиційно мають назву практик фланьорства. За аналогією у межах господарського простору можливо актуалізувати концепт “номада господарства”, який здійснює той самий дрейф, але вже у господарському просторі.

В цілому місто являє собою особливу систему соціальної комунікації, яка передбачає інші форми спілкування городян. Вони допомагають прищепити здатності співвідносити свої індивідуальні потреби та інтереси з потребами та інтересами не тільки сім'ї, а й інтересами інших городян. Як наслідок, у містах поступово формується новий спосіб мислення та поведінки. У цьому випадку соціальні комунікації орієнтуються на діалогічність та розуміння мотивів діяльності та сенсу вчинків інших людей.

Господарство як цілісність розкривається як простір буття Космосу чи Універсуму. Ідентифікація людини у межах міста подібна ідентифікації людини у господарському просторі в тому, що певні простори як міста, так і господарства розкриваються не однаково перед кожною людиною. Існує своєрідна містерія як міста, так і господарства. Пізнання і міста, і господарства здійснюється як певна евристична ініціація, до якої суттєво відкритими є свободні практики міського фланьора та номада господарства.

Як міська психогеографія допомагає відкрити місто по-новому, змінюючи кут зору, точки фокусу та швидкість руху

знайомими маршрутами, так і господарська психогеографія, на наш погляд, дозволяє відкрити новий вимір господарського простору [3]. В цілому місто як і господарство формують життя з десятків сторін, вторгаючись у внутрішній простір. «Культурне, психологічне, просторове розмежування особистості та території настільки умовне, що його аналіз вимагає великих зусиль. Всеосяжний вплив міста на людину вивчали теоретики та культурологи минулого століття, зокрема ситуаціоністи. Вони запровадили поняття «психогеографія», «дрейф», «перегортання», «вистава», «ситуації», які й донині впливають на вуличну культуру. Численні послідовники регулярно переосмислюють їхню історичну та культурну значущість» [4].

Список літератури

1. Адо П. Що таке антична філософія? Київ: Новий Акрополь, 2014. 428 с.
2. Spengler, Oswald. *The Decline of the West*. Ed. Arthur Helps, and Helmut Werner. Trans. Charles F. Atkinson. Preface Hughes, H. Stuart. New York: Oxford UP, 1991. 298 p.
3. Covery M. (2006). *Psychogeography*, London: Old Castle Books. 123 p.
4. Хортиця О. Суб'єктивне дослідження вулиць та їхньої культури. URL: <https://www.prostranstvo.media/uk/sytuacziya-drejfu-subyektyvne-doslidzhennya-vulycz-ta-yihnoyi-kultury/>

Валерій Топчий

**ВІДОБРАЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ БОРОТЬБИ
МІЖ АФІНАМИ ТА СПАРТОЮ В ПРАЦЯХ
КСЕНОФОНТА АФІНСЬКОГО**

Боротьба політичних систем в Давній Греції (у середині V – першій половині IV ст. до н. е.) у баченні відомого давньогрецького історика та філософа Ксенофонта Афінського має багато спільного із подіями, які на даний момент відбуваються на території сучасної України.

Ксенофонт Афінський – це відомий давньогрецький філософ, історик, політик та полководець (прибл. 440 – прибл. 350 рр. до н. е.), який народився в Афінах у сім’ї аристократів й увійшов в історію як відомий військово-політичний діяч Стародавньої Греції, що усе життя підтримував Спарту та її олігархічну систему управління державою. Автором було написано велику кількість праць з історії, філософії, політики та економіки, в яких він дуже часто торкався боротьби політичних систем у Давній Греції. Передусім це стосувалося Спартанської держави та Афін, в якій загалом домінувала демократія [10].

З метою докладного дослідження даної проблеми, було проведено аналіз декількох праць Ксенофонта Афінського, серед яких передусім можна виділити такі:

- «Лакедемонська політія», в якій автор проводить огляд та аналіз основних спартанських законів, введених відомим спартанським політичним діячем та реформатором Лікургом Спартанським приблизно між IX–VI ст. до н. е [6];
- Ἑλληνικά («Грецька історія»), де Ксенофонт приділяє увагу розповідям про події, пов’язані із Пелопоннеською (431–404 рр. до н. е.), Коринфською (395–387 рр. до н. е.) та Беотійською війнами (379–362 рр. до н. е.) [15];

- «О доходах міста Афіни», де робиться акцент на економічні поради автором Афінам [13] та інші твори відомого історика.

Сам Ксенофонта Афіньський, який не був першим істориком, що описував боротьбу між Спартою та Афінами – фактично став першопрохідцем в плані висвітлення політичної та ментальної різниці між афінським та спартанським суспільством.

Взагалі, більшість сучасних вчених вважає, що саме боротьба за територію та вплив вважаються причинами, які змусили Спарту та Афіни воювати один з одним. Тобто, як вже було сказано вище, відомо, що впродовж майже усього свого існування в Афінах як держави домінувала демократія (буквально «влада народу»), яка увесь час намагалася протиставити себе усім давньогрецьким полісам (містам-держavam) й захопити владу над усією Грецією. Але з іншої сторони знаходилася Спарта, в якій, як було зазначено вище, домінувала олігархічна (буквально «влада небагатьох») система правління з елементами монархії й так, як і Афіни, вони намагалися захопити владу в Давній Греції [9, 11].

Але, згідно з творами Ксенофонта Афіньського можна припустити, що основною причиною конфліктів було не захоплення влади, а конфлікт політичних інтересів у суспільстві обох держав [3, 4, 15, 16]. Справа в тому, згідно з наведеними Ксенофонтом історичних даних, що Спарта фактично була військовою державою, де більша частина спартанців (прибл. 4 тис.) служила в армії й підпорядковувалася двом царям, яких обирала рада старійшин (головний орган влади у Спарті), в яку входили виключно найбагатші та найвпливовіші спартанці (не дивлячись на те, що гроші у спартіатів були офіційно заборонені). Інша частина населення була загалом рабами, кількість яких перевищувала 20 тис. людей [1, 2, 12, 15].

З приводу Афін, у висвітленні Ксенофонта Афінського, можна сказати, що їх система правління була дуже схожа на олігархічну. Наприклад, в них також була рада старійшин, в яку зазвичай обиралися люди аристократичного походження, були раби, які згідно з законами обох держав не мали право, як і жінки, брати участь у політичному житті держави. Унікальність в даному випадку була тільки в тому, що звичайним людям дозволили брати участь у політичному житті Афін, яке й обирало представників у верхівку влади в полісі. [5, 13, 15, 16].

В результаті певної різниці в поглядах у суспільствах Афін та Спарти й виникло зіткнення двох політичних систем (які існують зараз), що не тільки не призвело до потрібних для них результатів (згідно з даними Ксенофонта панування Спарти та Афін неможливо назвати абсолютною владою над усією Давньою Грецією [15, 16]), а навпаки, призвело до серйозної політико-економічної кризи й ліквідації полісної системи як такої у 146 р. до н. е. Римською республікою [8, 14].

Можна зробити висновок, що висвітлена Ксенофонтом у його працях суспільно-політична боротьба між Спартою та Афінами є яскравим прикладом зіткнення двох різних політичних систем й показом того, що дані конфлікти призводять лише до серйозних криз та занепаду у будь-якій державі.

Також можна додати про проведення певної аналогії із сучасністю. На даний момент яскравим прикладом боротьби різних політичних систем у світі є війна між Україною, яка позиціонує себе в якості демократичної держави та Російською Федерацією, що також вважає себе державою з демократичною системою правління, однак насправді її можна віднести до держави з олігархічною системою правління з елементами монархії та диктатури.

Список використаних джерел та літератури

1. Ксенофонт. Агесилай [Електронний ресурс] / [пер. с древнегреч. В. Г. Борухович, Э. Д. Фролов]. Москва: Наука, 1976.
URL: <https://coollib.com/b/551663-ksenofont-grecheskaya-istoriya/read>
2. Ксенофонт. Анабазис. Похід 10000 елінів / [пер. з давньогр. О. І. Кислюк]. Київ: «Український письменник», 2011.
3. Ксенофонт. Гиерон // Штраус Л. О тирании / [пер. с англ. и древнегреч. А. А. Россиуса], [пер. с франц. А. М. Руткевича]. СПб.: Издательство С.-Петсрб. ун-та, 2006. С. 39–63.
4. Ксенофонт. Гиппарх (обязанности начальника конницы) [Електронний ресурс] // Сочинения Ксенофонта в пяти выпусках, вып. 5 / [пер. с древнегреч. Янчевецкий Г. А.]. Митава: Мелкие статьи, 1880.
URL: https://librebook.me/gipparh__obiazannosti_nachalnika_konnicy/vol1/1
5. Ксенофонт. Защита Сократа на суде // Ксенофонт. Воспоминания о Сократе / [пер. с древнегреч. С. И. Соболевский]. Москва: Наука, 1993. С. 153.
6. Ксенофонт. Лакедемонская политика [Електронний ресурс] / [пер. с древнегреч. Л. Г. Печатновой]. Санкт-Петербург: ИЦ «Гуманитарная Академия», 2014.
URL: <https://djvu.online/file/SevVobVReCdJZ>
7. Ксенофонт. О коннице [Електронний ресурс] // Сочинения Ксенофонта в пяти выпусках, вып. 5 / [пер. с древнегреч. Янчевецкий Г. А.]. Елгава: Мелкие статьи, 1880.
URL: https://librebook.me/o_konnice/vol1/1
8. Моммзен Т. История Рима. 4 т. Т. 1 [Електронний ресурс] / [пер. с нем.]. Москва: Наука, 1997.
URL: https://www.ereading.mobi/bookreader.php/1003504/Mommzen_Teodor_-_Istoriya_Rima.html
9. Ставнюк В. В. Становлення афінського поліса. Київ: Аквілон-Плюс, 2005. 216 с.
10. Hobden F. Xenophon // Ancients in Action / London: Bloomsbury Academic, 2020. 168 p.

11. Simonton M. Stability and Violence in Classical Greek Democracies and Oligarchies / *Classical Antiquity*, Vol. 36, No. 1 / Oakland: University of California Press, 2007. pp. 52–103.
12. Xenophon: Ethical Principles and Historical Enquiry / Mnemosyne. Supplements. History and Archaeology of Classical Antiquity, Vol. 348 / Boston: Brill, 2012. 804 p.
13. Xenophon. On revenues [Ελεκτροννίη ρεσυρ] / [translate H. G. Dakyns]. London, New-York: Macmillan and co. 2008. URL: <https://www.gutenberg.org/files/1179/1179-h/1179-h.htm>
14. Xenophon on Violence / Trends in Classics – Supplementary Volumes, vol. 88 / Berlin: Walter de Gruyter, 2019. 204 p.
15. Ξενοφών. Έλληνικά [Ελεκτροννίη ρεσυρ] / [Μτφρ. Ρόδης Ρούφος]. Θεσσαλονίκη: ΚΕΓ, 2012. URL: https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=32&
16. Ξενοφών. Οικονομικός [Ελεκτροννίη ρεσυρ] / [Μτφρ. Έφη Δημητριάδου-Τουφεξή]. Θεσσαλονίκη: Ζήτρος, 2007. URL: https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=113&

Марія Рижик

АКТУАЛЬНІСТЬ ІНДІЙСЬКИХ ЕПОСІВ У НАШІ ДНІ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОСТІ ДЕВДАТТА ПАТТАНАЙКА)

Індійські епоси «Махабхарата» і «Рамаяна» відіграли роль розвитку релігійної доктрини індуїзму. Як і «Іліада» та «Одіссея» вони відносяться до жанра героїчного епосу та є пам'ятками усної поезії.

Незважаючи на те, що «Махабхарату» приписують Вьясі, а «Рамаяну» Вальмікі, у них немає автора у звичному розумінні цього слова, оскільки вони виконувались співаками, які могли додавати в епоси нові деталі та епізоди, а вищезгадані особи могли бути їх інтерпретаторами. Та інформація, з якою доводиться працювати дослідникам і яка подається у вигляді книг, є лише версіями епосів [1, с. 3–10].

У зазначених поемах розповідається про вічну боротьбу добра зі злом, а також порушуються вічні філософські питання. Це спостерігається у битвах, в яких беруть участь аватари бога Вішну (у «Махабхараті» можна спостерігати за Крішною, а в «Рамаяні» – за Рамою) та у ситуаціях, з якими стикаються герої. Також у творах розповідається про чесноти та зразки моральності.

Індійські епоси залишаються актуальними й у наші дні. Серед авторів, які вдаються до сюжетів і героїв «Махабхарати» і «Рамаяни» під час написання власних художніх творів, слід виділити Аміша Тріпаті (нар. 1974), Кавіту Кане (нар. 1966) та Ананда Нілакантана (нар. 1973).

Девдатт Паттанаїк (р. 1970) – індійський міфолог, письменник та ілюстратор, який пише про актуальність міфології в сучасному світі, як у рамках релігії та культури, так і в галузі

управління та лідерства. Серед творів Д. Паттанаїка, присвячених «Махабхараті» та «Рамаїні» в першу чергу слід виділити такі твори: «Джая: Ілюстрований переказ Махабхарати» (*Jaya: An Illustrated Retelling of the Mahabharata*) [2], «Сіта: Ілюстрований переказ Рамаїні» (*Sita: An Illustrated Retelling of the Ramayana*) [5] та «Моя Гіта» (*My Gita*) [4]. Сучасні інтерпретації епосів Д. Паттанаїком супроводжуються ілюстраціями та схемами.

На особливу увагу заслуговують роботи Д. Паттанаїка, присвячені питанням бізнесу, менеджменту та лідерства, в яких автор проводить зв'язки між історіями з епосів та ситуаціями, які можуть виникнути у повсякденному житті сучасних людей, включаючи твір «Лідер: 50 ідей з міфології» (*Leader: 50 Insights from Mythology*) [3]. На прикладі аналізу поведінки героїв давньоіндійських епосів і проєкції подібних ситуацій в сучасні реалії міфологу вдається показати, яким має бути справжній лідер, як можна забезпечити успіх фірми і як правильно проявляти себе на роботі.

Крім цього, слід виділити книги Д. Паттанаїка для дітей. Книга «Дівчинка, яка зробила свій вибір: новий спосіб оповідання Рамаїні» (*Sita: An Illustrated Retelling of the Ramayana*) [7] – це інтерпретація «Рамаїні» для дітей. Акцент у своєму творі міфолог робить на Сіті, відзначаючи, що тоді як Рама, будучи старшим сином, був зобов'язаний дотримуватися правил сім'ї, а Равана вважав, що для нього правил не існує, Сіта мала свободу вибору. На думку Д. Паттанаїка саме п'ять рішень Сіти вплинули на хід «Рамаїні» і без них історія про Раму могла б мати зовсім інший сюжет». Твір «Хлопчики, які билися: Махабхарата для дітей» (*The Boys Who Fought: The*

Mahabharata for Children) [6] є переказом «Махабхарати». Автор розповідає про конфлікти між Пандавами та Кауравами, а також зупиняється на важливості ролі Крішни.

Художня значущість та філософські ідеї «Махабхарати» та «Рамаяни» залишається актуальними і в наші дні, а інтерпретація епосів та пошук зв'язків між індійськими епосами та сучасними питаннями, включаючи питання бізнесу та лідерства, мають позитивний відгук у аудиторії.

Список літератури

1. Гринцер П. А. «Махабхарата» и «Рамаяна». Москва: Художественная литература, 1970. 96 с.
2. Pattanaik D. *Jaya: An Illustrated Retelling of the Mahabharata*. Penguin Books India, 2010. 112 p.
3. Pattanaik D. *Leader: 50 Insights from Mythology*. HarperBusiness, 2017. 215 p.
4. Pattanaik D. *My Gita*. Rupa Publications India, 2015. 256 p.
5. Pattanaik D. *Sita: An Illustrated Retelling of the Ramayana*. Penguin Books India, 2013. 318 p.
6. Pattanaik D. *The Boys Who Fought: The Mahabharata for Children*. Puffin, 2017. 120 p.
7. Pattanaik D. *The Girl Who Chose: A New Way of Narrating the Ramayana*. Puffin Books, 2016. 112 p.

Олена Мазур

ГІБРИДНІ ФОРМИ В КОСМОЛОГІЧНІЙ АРХІТЕКТУРІ НА ПРИКЛАДІ ОДЕСИ

Термин «гібридність» широко застосовується численними сучасними академічними дисциплінами і є достатньо помітним в популярній культурі. Поняття гібридизації є все більш релевантним для опису сучасних соціогуманітарних, філософських, міждискурсивних міждисциплінарних взаємодій. Термін «гібридність», який спочатку розвивається як біологічний, такий, що означає схрещування двох окремих рас, рослин або культур, далі був використаний в лінгвістиці, в дискурсах про постколоніалізм, ідентичність, мультикультуралізм, глобалізацію тощо. Гібрид – це щось змішане, а гібридність – це просто суміш. Гібридність – це не нове культурне чи історичне явище. Це було характерною рисою всіх цивілізацій з незапам'ятних часів, від шумерів до єгиптян, греків і римлян, і до наших днів. Як стародавні, так і сучасні цивілізації за допомогою торгівлі і завоювань запозичили іноземні ідеї, філософії і науки, створюючи таким чином гібридні культури і суспільства.

У нашому дослідженні під гібридними формами ми розуміємо змішання міфологічних образів, космологічних сакральних топосів і реального архітектурного простору тощо. Як приклад гібридного об'єкта ми розглядаємо космологічну архітектуру. Тут нам потрібно ввести уявлення про «гібридну форму», що утворюється таким сполученням декількох кодів, що в результаті дає збереження властивостей і пам'яті висхідних складових частин, створює нові форми на основі первинної матриці. Так різномірні історичні пам'ятники в космологічній інтерпретації можуть бути перекодовані і об'єднані в нову систему сакрального календаря.

Загальний підхід даного дослідження був сформований під впливом ідей видатного українського археолога А. О. Добролюбського та його книги «Археологія Одеси» [1]. Культурна гібридизація в архітектурі "Місцевості, яку займає Одеса" – це змішання архаїчних (історичних епох і національних культур, які до цього існували окремо і самостійно. А. О. Добролюбський своєрідно інтерпретує аристотелівську ентелехію: давно минула культура... що підстилає сучасну Одесу, – це зрозуміло,» мертва " матеріальна реальність. Але вона якимось загадковим чином запліднює живу, нинішню духовну реальність Одеси своєю енергією. Таку властивість енергії мертвої культури, що впливає на живу культуру, Аристотель назвав «ентелехією». Звернення до смислового ресурсу такого матеріального компонента колективної пам'яті як космологічна архітектура, може, на наш погляд, суттєво гармонізувати гострі дискусії про комеморативні практики, які відбуваються в сучасній Україні. Це може стосуватися і меморіальної діяльності, що підтримує живий зв'язок з минулим і надає ключі до його переосмислення.

Список літератури

1. Добролюбский А. О. *Археология Одессы*: монографія. Издание второе, переработанное и дополненное. Одесса/ Киев: Издатель Олег Филюк, 2014. 388 с.
URL: https://www.academia.edu/39902133/Добролюбский_А_О_2014_Археология_Одессы

АПОФАТИЧНІСТЬ ЛІМІНАЛЬНОГО ДОСВІДУ

Лімінальність як феномен було артикульовано етнографами та антропологами в рамках дослідження архаїчних суспільств, а саме – Арнольдом ван Геннепом. Згодом було розвинено та розширено розуміння феномена лімінальності та застосовано до цілого кола антропологічних феноменів Віктором Тернером. Спільним актуалізуючим, що дало можливість такого розширення для дослідження в рамках сучасних процесів, є явище Кризи, яка супроводжує людство на різних етапах його історії в глибоко індивідуальному та загальнолюдському бутті.

Тернер запропонував відділяти лімінальність як те, що характеризує саме етапи в обрядах переходу від ліміноідності (тобто подібного до лімінальності, псевдолімінальності) для виявлення схожих рис у сучасних культурних практиках, які формально не є обрядами переходу, але по суті виконують схожі функції для сучасних людей [1].

Ще однією відмінністю є те, що на відміну від саме лімінальних станів та подій ліміноїдні не обов'язково несуть за собою принципову зміну у модусі буття. Вони вирізняються тим, що розривають звичний плін речей і вибиваються з усталеного розпорядку життя як паломництво тощо. Слід зазначити, що не всі дослідники вбачають за необхідне акцентувати цю різницю, беручи лімінальність у найширшому розумінні, позначаючи цим будь-який феномен “на межі”, “між”, “in-between”. Інші ж, працюючи з концептом лімінальності, навпаки, намагаються розвести та відокремити саме лімінальність від інших близьких феноменів: Гібридності (Hybridity), Інтерстиціальності або Проміжності (Interstitiality) [2].

В просторі «Між» нема логіки, як мови у вітгенштейнівському сенсі та системи координат. Адже простір «Між» двома нормальними станами позбавлений логіки «старого» стану і містить тільки у потенції логіку «нового». Чи можемо ми зазирнути у те, чого нема? Точніш, чий спосіб буття не піддається опису і осмисленню в категоріях і логіці «нормального стану речей»?

Є достатньо філософських інтуїцій, які працюють із семантично спорідненими феноменами. Не ставимо задачу перелічувати їх, але звернімося до однієї з можливих інтелектуальних практик, а саме до античної апофазії та апофатичного богослов'я. Власне, некоректно називати ці практики виключно інтелектуальним, адже духовна та філософська складові є чи не менш значущими, а їхня чітка та суворона демаркація навряд можлива. Зосередимося на філософській компоненті, розуміючи під цим вплетеність цих практик у плін життя, де інтелектуальне осягнення є однією з вправ та інструментів.

Відштовхнімося від того, що у ХХ ст. через великі історичні події відбулося чергове інтелектуальне зрушення і як ніколи актуальним знов постало питання «А хто ти, людино?». Не так важливо, з яким емоційним забарвленням супроводжувався цей зсув – мінорно-песимістичним чи помірковано відстороненим або піднесено обнадійливим. Критичний погляд на історію дає зрозуміти, що навіть у високому емоційному реєстрі робляться речі по-за гуманності. Нас буде цікавити те, що лежить Між і звучить як «голос тихого подиху» 1Цар. 19:12.

Ми не можемо назвати, Чим саме є лімінальний простір «Між», але ми можемо говорити про нього. Апофатизм як засіб і метод міркування постає з умов, характерних для самої структури мови, яка наштовхується на неподоланну межу, якщо хоче висловити засобами мови те, що виражається самою

мовою. Словами П. Адо: «Апофатизм – це невимовна таємниця буття» [3].

В обрядах переходу ван Генепп виділяє структурні етапи, які складають послідовний цикл церемоніалу і мають різну вираженість та акцентуацію залежно від приводу ритуалу: прелімінальний (виключення, заперечення), лімінальний (проміжний), постлімінальний (включення, інтеграція) [4].

Прелімінальний етап передбачає заперечення та відкидання старої форми та сутності заради схоплення нової форми. Аристотелівський ноєзис полягає в інтуїтивному схопленні форми або сутності і це схоплення передбачає можливість думки відсікати те, що є несуттєвим і формує глибину. Ця процедура по суті є методом математичної абстракції, яка, зокрема, дозволяє, визначити ієрархію математичних реальностей від багатомірних просторовостей до граничної єдності. Метод, згідно з яким ми досягаємо високого рівня абстракції в античності і ранній християнській теології, більш відомий як аферезис і значно рідше (принаймні у ранню добу християнства) позначався як апофазис.

Апофатизм було розвинено античним платонізмом, неоплатоніками та ранніми патристами «від Платона і Прокла до Дамаскіна». У Прокла на зміну поняття аферезис приходить поняття апофазис. Лосєв, досліджуючи апофатичну лінію в філософії, додає імена Діонісія Ареопагіта, Миколи Кузанського, Мейстера Екхарта, Шеллінга [5], Адо додає сюди Вітгенштейна, Ясперса.

Лімінальність, як особливий стан буття, покладаючись на логіку обрядів ініціації, покликаний дати час та простір для відкидання минулого та прислухання до майбутнього, а також створення (чи радше виникнення) можливості для актуалізації потенційного нового порядку буття. Радикальне відкидання,

що властиве лімінальності, може привести до екзистенційного досвіду ядра або Єдиного, яким так опікувалася античність та християнська думка. Але мова стає останньою межею і ми опиняємося в ситуації, яку описує П. Адо, згадуючи лист лорда Чандоса, у якому Гуго фон Гофмансталь розповідає, як Чандос, відчувши інтенсивну присутність таємниці у крихітному предметі, втратив здатність описувати свій досвід: «Коли це дивне зачарування мене покидає, я вже не можу нічого сказати про нього» [3, с. 227].

У постулюванні апофатичності лімінального досвіду є шлях до дослідження творчої потенції кризових періодів мікро- та макроісторії.

Список літератури

1. Turner, V. Turner, E.L. (1978) *Image of Pilgrimage in Christian culture*. New York: Columbia University Press.
2. Bhabha, H. (1994) *The Location of Culture*. London: Routledge
3. Адо П. *Духовные упражнения и античная философия* / Пер. с франц. при участии В. А. Воробьева. М.; СПб.: Изд-во «Степной ветер»; ИД «Коло», 2005. 448 с.
4. Геннеп А., ван. *Обряды перехода. Систематическое изучение обрядов* / Пер. с франц. М.: Издательская фирма «Восточная литература» РАН, 1999. 198с.
5. Лосев А. Ф. *Самое само* // Лосев А. Ф. Миф, число, сущность. М.: Мысль, 1994, с. 300–526.

Дуань Юаньюань

МІЖНАРОДНИЙ ПРОЕКТ «ГЕНОМ ЛЮДИНИ»: АНТРОПОЛОГІЧНІ НОТАТКИ

Проект «Геном людини» [1] – це проект з отримання інформації про гени, пов'язані із захворюваннями, шляхом аналізу профілів експресії генів та генних мутацій. Я думаю, що у проекті «Геном людини» є свої плюси та мінуси. Перевага проекту «Геном людини» полягає в тому, що людям зручно виявляти проблеми, які існують у їхніх власних генах, щоб проводити більш точну та ефективну профілактику та лікування деяких супутніх захворювань. Звичайно, завдяки цьому люди можуть мати більш ясне та інтуїтивне розуміння свого тіла, що дуже корисно як для медицини, суспільства, так і для здоров'я людей.

Але очевидними є і недоліки проекту «Геном людини»: наявність у людей такого «генетичного посвідчення особистості», з певної точки зору, є викриттям приватного життя людей. Наприклад, при пошуку роботи: якщо ви начальник, людина, яку ви наймаєте, має певні генетичні проблеми, проте вам все одно доведеться змиритися з цим. Ви наймете його? Це, безперечно, збільшить навантаження на соціальну зайнятість і викличе проблеми. Щодо сімей, то для новонароджених деякі батьки неминуче покинуть своїх дітей, коли дізнаються, що в їхніх генах є проблеми. З цієї точки зору, проект «Геном людини» — ще один проект, який збільшує навантаження на суспільство. Я думаю, що проект «Геном людини» є небезпечним і загрожує розшифровці геному людини в майбутньому.

Після завершення проекту «Геном людини» у світі обов'язково розпочнеться велика конкуренція за генетичні ресу-

рси людини. Це несе як можливості, так і проблеми, які зроблять розвинені країни більш розвиненими, тоді як слаборозвинені країни втратять свої власні генетичні ресурси, тим самим прискоривши поляризацію. Можливо, з якогось моменту діти почнуть формуватимуться за задумом, свідомо створеним за допомогою генетичного дизайну. У цей час батьки можуть вибрати свій колір шкіри, стать, дорослий ріст і вагу, зовнішній вигляд, IQ, певну поведінку на екрані комп'ютера перед народженням дітей, і позбутися цих поганих генів. Отже, людська природа може бути змінена або влаштована певним чином, планомірно, і тоді люди у світі стануть такими ж. Тоді діти багатих країн, багатих людей і привілейованих класів будуть ставати все більш розумнішими, тоді як діти слаборозвинених країн, бідних людей і людей з низів суспільства ставатимуть біднішими, тому що вони не мають грошей, щоб використовувати технологію генетичного поліпшення. Все більшу роль гратиме тоді «ген раси» і «ген класу». Якщо технологія генетичного покращення опиниться в руках диктаторів і расистів, терористів і представників кримінального світу, то з'являться так звані «генні раби» з особливими функціями, які виконують господарські завдання. Такі наслідки були б неймовірні.

Якщо ми продовжимо стежити за тенденцією розвитку сучасної науки про життя та генну інженерію та вивчимо її віддалені соціальні ефекти, ми це дізнаємося. Майбутня наука про життя і генна інженерія будуть використовувати технологію генетичної рекомбінації, що постійно розвивається, для зміни фізичних, інтелектуальних і поведінкових якостей людини, зміни природного напрямку еволюції людини і створення нових людських істот. Це викличе величезну соціальну проблему: хто контролюватиме, хто має право контролювати тра-

нформацію людини та напрямок трансформації? Якщо трансформація вийде з під контролю, які соціальні наслідки вона викличе? Ми не можемо цього передбачити.

Мене як музиканта у зв'язку з цим цікавить питання: чи є генетична схильність до занять музикою, до музичного таланту і чи можливо її перевірити за допомогою новітніх генетичних досліджень? Думаю, є генетична схильність до занять музикою та рівнем музичного таланту. Ми часто бачимо, що багато відмінних музикантів народжуються в музичних сім'ях. Родина Баха – майже вся родина музикантів. Батько Бетховена також був відомим місцевим придворним музикантом. Батько Моцарта також був музикантом. Черні також народився у сім'ї музиканта. І всі вони виявили неабиякі музичні здібності в дуже юному віці. Крім того, вже сучасні наукові дослідження також підтвердили, що музичні клітини можуть передаватися у спадок. Дослідники з Гельсінського університету та Музичної академії Сібеліуса у Фінляндії обрали як об'єкти дослідження 400 музикантів, аматорів та людей без музичної освіти з 31 фінської родини. З'ясувалося, що близько 50 % музичних здібностей у фінських музичних сім'ях можна пояснити генетичними чинниками. Дослідники кажуть, що це перший випадок, коли на рівні молекулярної генетики було виявлено спадковість музичного таланту.

Список літератури

1. The Human Genome Project. National Human Genome Research Institute. URL: <https://www.genome.gov/human-genome-project>

Марія Туткевич

ФЕМІНІСТИЧНА АНТРОПОЛОГІЯ ТА УСНА ЖІНОЧА ІСТОРІЯ

Феміністична антропологія та усна жіноча історія, на мій погляд, це – досить важлива тематика, яка ще й досі потребує поширення, особливо на пострадянському просторі. Хочу довести цю думку, спираючись на матеріали, що були відкриті для нас, а також на власний досвід і спостереження. Отже, феміністична антропологія – це підрозділ антропології, який досліджує гендерний вимір культури та суспільства. Як правило, феміністська антропологія займається дослідженням ролі жінок у культурі, соціальних системах, економіці та політиці, а також аналізує як гендер впливає на формування соціальних відносин. Основоположницею феміністської антропології вважається Мішель Росальдо, яка запропонувала новий підхід до аналізу культурних явищ, що ґрунтується на розгляді кількісних і якісних сторін жіночого життя. Вона виокремила кілька концепцій, які стоять в основі феміністської антропології: культурна гендерна система, гендерна ідентичність і гендерні стосунки в сім'ї та суспільстві.

Основні ідеї та методи феміністської антропології включають в себе:

- глибоке дослідження життя жінок у різних культурах і соціальних контекстах;
- аналіз культурних стереотипів, пов'язаних із жінками, та їхнього впливу на соціальні та економічні відносини;
- вивчення ідентифікації жінок з різними соціальними групами на основі гендеру, раси, класу, сексуальної орієнтації тощо;

- розробка теоретичних підходів до гендерних відносин у різних контекстах;
- проведення досліджень з питань жіночого здоров'я, репродуктивних прав, бідності та економічного розвитку.

Одним з відчинившихся джерел для вивчення саме цього напрямку стала усна жіноча історія, що була довгий час закрита через домінування чоловічого початку у світі, коли життя, проблеми, а також інші сторони життя жінки, як повноцінної особистості повністю приховувались. Усна жіноча історія – це один із напрямів антропології, що покликаний досліджувати й документувати життєві історії жінок, які передаються за допомогою усних традицій. Цей напрям почав розвиватися в 1960-ті роки, коли деякі антропологи почали помічати, що жіноча історія заслуговує на більшу увагу і вивчення. Основне завдання усної жіночої історії – це реконструкція прожитого досвіду жінок і опису життєвих історій, що залишилися в їхній пам'яті та передаються по поколіннях. Ці історії можуть стосуватися різних сфер життя жінок, таких як робота, сім'я, дитинство, шлюб, материнство та багато іншого. Особливість саме цього напрямку дозволяє дізнатися про історію жінки саме від неї, що відкриває нам повний спектр її життя, культури, способів адаптації під світ, в якому вона живе, її взаємодії з економічними та політичними умовами та підкреслити проблеми, з якими необхідно працювати. Хочу виділити у цьому абзаці книгу, що була надрукована письменницею з Південної Кореї – Те Нем Джу "Пані Кім, народжена у 1982 році". Книга розкриває нам життя жінки, її культурне інтегрування, її власний життєвий досвід, проблеми, з якими вона зустрічається у суспільстві та на роботі. Це все вимагає в неї підлаштовуватися під певні умови, що були створені століттями у цій країні. Як відомо, Корея ще досі є досить патріархальною країною і

має дуже високі вимоги до жінок, що певним чином впливає на свободи і можливості жіночої половини населення. Книга була опублікована у 2020 році, але через поширення історії жінки досить довго не видавалася у друкуванні саме через цю тематику. Історією друкування авторка ділилася у своєму інтерв'ю, яке зараз на жаль видалене, через невдоволення владою країни. Я рекомендую ознайомитися з цією книгою, вона стала бестселером у свій час і через це зараз є у вільному доступі.

Усна жіноча історія та феміністичний рух тісно пов'язані в антропології та разом допомагають розкрити жіночий досвід у різних культурах і дослідити проблеми, пов'язані зі статтю, гендерною рівністю та боротьбою за жіночі права. Феміністська антропологія визнавала, що жінки в різних культурах зазнають дискримінації та насильства, а також вона звертала увагу на гендерні нерівності та соціальне становище жінок. Усна жіноча історія, своєю чергою, навчила антропологів вислуховувати та документувати життєві історії жінок і розуміти, як вони переживають і адаптуються до соціальних змін. Таким чином, можна сказати, що усна жіноча історія є досить важливим напрямком в антропології, адже не один раз довела, що жіноча історія є дуже сильно недооцінена і забута.

Прикладами літературного втручання і відкриття жінки, як повноцінної особистості можна привести з цитат творів Шарлоти Бронте "Шерлі" – "Жінка ще не пізнала силу, якою обладає в своїх руках", Вірджинію Вульф "Трьохгрошова опера" – "Я не претендую на рівність із чоловіками у звичайному розумінні цього слова... але я претендую на право на вільно висловлену думку і на рівність із ними у використанні цього права". Ці дві цитати вже говорять про неправильне розуміння

суспільством "ідеальної" ролі жінки, що вже говорила за недоліки у їхньому житті, які прагнули до реалізації себе як людини, чий досвід і світогляд також може мати певну вагу в діалозі і взаємодії.

Далі, можна привести цитату з поезії: Джесі Джей "Королеви" – "Я хочу більше можливостей і менше кордонів/ я хочу рівності в правах і дістатися своїх цілей і мрій / я хочу знайти свою ідеальну сцену". Цей уривок каже про те, що жінка також має свої цілі і амбіції, які набагато вищі і цікавіші, аніж ті, що їй виділило суспільство. Героїня висловлюється про це, але знає, що має певні перепони для їх втілення. (Не літературний переклад з оригіналу)

Вірджинія Вулф "Жіноча манера" – "Я не знаю, що означає бути жінкою в усіх національностях і віросповіданнях. / Я знаю тільки, що означає бути жінкою в мені. В мені затаєне все те бажання, кохання, страх, енергія, життя, ненависть... Усе те, що змушує світ рухатися століттями." Жінка жива, наповнена, цілісна особистість, яка має право і може бути почутою".

Також, хочу привести приклад британської письменниці Мері Шеллі, авторки роману "Франкенштейн", що в своєму творі порушує і засуджує сексистські "норми" в суспільстві, а також відкриває питання щодо освіти для жінок, що є дуже актуальним навіть у наш час. Роман читається важко, але є досить цікавим для ознайомлення.

Звертаючись до сучасної музики, завдяки постійній наполегливості жінок-активісток, зараз є шанс розказувати про історії та внутрішній світ жіночої особистості набагато детальніше і легше. Посеред музикального напрямку можна виділити таких виконавиць, як Netta – єврейська співачка, що висвітлює своєю творчістю проблеми сучасних жінок і дівчат,

порушує питання щодо їх власних кордонів, недоторканості без їх власного бажання і дозволу, а також їх унікального всесвіту. Одна з її найвідоміших пісень є композиція "Тоу", що вона виконала на Євробаченні 2018 і перемогла. Таким чином відкривши новий погляд на дану тему.

Співачка Бейонсе – американська співачка, авторка пісень, актриса. Підтримує організації, що висвітлюють життя жінок з Середньої Азії, допомагає у їх скрутностях, а також документує і поширює історії життя. Сама вона часто у своїй творчості відкриває теми, які стосуються жіночої недоторканості, сили, вмінь і багатогранності особистості. Також сюди можна віднести Аріану Гранде, яка розділяє свої погляди з Бейонсе. Якщо говорити про континент Америки, то неможливо не сказати про співачку Пінк, яка також підтримує цей рух, співпрацює із фондами, що захищають права жіночого населення, а також пропагує ідеї жіночої сили і незалежності, емансипації і їх особистих прав.

Тематика феміністичного руху на наш час все ще є необхідною, хоч би як про неї не говорили, адже вона має багато негативних відгуків зі сторони чоловіків. Кожна дівчина зустрічається з питанням зневаги до себе лише через те, що вона не чоловічого полу. В моєму житті це був випадок, коли мій стан здоров'я був занедбаний через те, що поруч зі мною стояв хлопчик, який просто прийшов пограти в шахи із лікарем-чоловіком, де через 10 хвилин я знепритомніла і викликали швидку допомогу. Також ситуації моїх знайомих дівчат і мене самої, де були складнощі із працевлаштуванням через те, що вони жіночого полу, бо є певні стереотипні погляди, що склалися суспільством і культурою протягом століть. І привести приклади Середньої Азії, де ще досі існує традиція викра-

дення дівчат хлопаками з вулиці, щоб побратися. Індія, де доньки в хаті або ще при вагітності вважаються мусором і через це на жінку падає позор. Китай, який впродовж багатьох років вважав, що хлопчик в родині важливіший за дівчинку. Ці і багато інших прикладів з історії жіноцтва допомагає розкрити саме жіночу усну історію, як частину антропології. Жінка є рівною із чоловіком не у фізичній силі, а з тим, що вона може дати світові в галузях науки, і вона це робила, але існує багато прикладів де чоловіки присвоювали їх собі (Нетті Марія Стівенс і Едмунд Бічер Уілсон; Ліза Мейтнер і Отто Ган; Розалінд Франклін – історії цих жінок є у відкритому доступі), творчості, де є література, художнє і музичне мистецтво та багато іншого.

Звернувшись до питання усної жіночої історії і напрямку феміністичної антропології, я хотіла звернути увагу на те, що це є дуже актуальна тема на наш час, що досі потребує багато праці, уваги і терпіння, але вона несе позитивний лад в дослідженні світу і його зміни на краще, а також сконцентруватися на тому, як традиції і культура формували до жінок певне відношення і стереотипи, що живуть і зараз. Хотіла сказати про те, що жіночий досвід, навички, креативність є таким же вагомим скарбом для людства на прикладі діячок культури різних жанрів сучасності і минулого століття, і має бути масово поширеним, бо в ньому ховається ще багато таємниць і шляхів для відкриття нового або переосмислення старого з нових сторін, що досі були закриті.

На останок, хочу порекомендувати книгу американського психолога-письменника, що є єврейкою, яка прожила життя у Відні і пройшла концтабір Аушвіц, була заручницею Йозефа Менгеле і розповідає свою історію життя під час війни і після. Едіт Єва Егер "Вибір". Неперевершене джерело!

Катерина Дяденко

**ЛІМІНАЛЬНИЙ ДОСВІД:
ТЕОРЕТИЧНИЙ КОНЦЕПТ СУЧАСНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ
ТА ВЛАСНЕ ПЕРЕЖИВАННЯ**

Сутністю антропологічного підходу в гуманітарному та соціальному значенні є установка на розкриття «людського» виміру історії, мови, переживання тощо. Кожен окремий результат, отриманий у конкретно-наукових дослідженнях, слід розуміти у взаємозв'язку зі всією цілісністю людського буття. Науки про людину розширили кругозір дослідників, дозволивши їм подолати споглядальність, і навіть вийти за межі власного обмеженого досвіду – інших індивідів та іншої спільноти. У гуманітарних науках антропологічний розгляд матеріалу показав свою продуктивність. В антропологічно-орієнтованих описах історії, культури, соціуму на перший план вийшли елементарні ситуації та основний досвід, суб'єктивність, поняття культури та дослідження окремого випадку. На заняттях я познайомилась з таким поняттям як лімінальний досвід, що, безумовно, відноситься до антропологічних феноменів, тому трохи розповім про власний лімінальний досвід.

24 лютого, 2022 – 5 ранку. Прокинулась в гуртожитку від вибухів, – дівчата ще сплять, мають міцніший сон. Не зрозуміла, що коїться, вийшла з кімнати подзвонила додому, – почалась війна. Розбудила дівчат, почали думати, що робити. В однієї вже майже істерика, я продовжую нормально збиратись (нічого я не розмазня, як виявилось). То, певно, через те, що я була старша, відчувала якусь відповідальність за загальний стан. Коротше кажучи, вирішили добиратись додому. Зібрали необхідне – та й пішли хто куди. Надалі моєю ціллю було виїхати з Одеси в сторону дому. Неважливо куди саме, на чому, за які гроші, головне – виїхати. Обдзвонила все, що

знала- - то знаходились машини, то губились. Закінчилась пачка цигарок. Зайшла до подруги, випила чаю. Подумала, чи не мало я взяла речей... , але раптом підвернеться машина, а я збираюсь? То ж вирішила в гуртожиток вже не повертатись. Ходила від автовокзалу до ж/д вокзалу туди-сюди, то пішки, то на чомусь. І, врешті-решт, сталося чудо! Таки я знайшла машину, і таки з Одеси виїхала. На диво швидко ми проїхали 450 км, і я опинилась вдома. То ж все-таки, якщо є необхідність, я можу і без речей обійтись, виходить. І збиратись я вмю швидко, а не як зазвичай, поки не почну запізнюватись. Головне, щоб телефон був заряджений і зв'язок з моїми. Цікавий досвід.

Наступний місяць ми сиділи вдома, роботу в музичній школі відмінили, навчання теж. Їсти, читати новини, тривоги, перекур, з хлопцем поговорити, вибухи, знову їсти, лежати, літати, відволікатись серіалом, намагатись вчитись, їсти, тривоги, зустрітись з подругою і ховатись у ванній, перекур, спати – і все по новій. Цікавий був час. Але ще цікавіший момент, коли нам наказали виходити на роботу, а то звільнять. ЩО!? Працювати онлайн? З хором? ПІД ЧАС ВІЙНИ!??? Да ви з дерева впали, чесне слово. Гроші, звичайно, на дорозі не валялись, тому за 2 дні я сказала, що працюватиму, але все ще продовжувала сперечатись всередині себе: та в якому сенсі працювати? ЩО за здичавілі люди, в країні війна! А якщо тривога, а то й ще гірше під час уроку!? Сперечалась аж поки не прийшов перший робочий день. Яким же було моє здивування, коли я підключилась на свій хор, а там... Маленькі люди, в яких куча новин, – ми ж цілий місяць не бачились. В когось випав зуб, а в когось цілих два, а хтось у бабусі в селі, а комусь купили телефон, а хтось навчився свистіти... А скільки посмішок! – нарешті співатимемо разом, хоч і не зовсім так, як звикли. Признаюсь – розтанула. Такі малі живчики, а я тут лежу

як тюлень... аж трохи соромно стало, – життя-то продовжується! Коротше кажучи – лінійного досвіду ми тепер маємо сповна, і продовжуємо його отримувати.

Виявляється, ти можеш бути сильною, коли це потрібно тобі (і не тільки):

- можна збирати в * – надцять разів менше речей, і тобі буде норм, - можна збиратись швидко,
- можна вчитись онлайн, і навіть, в деяких моментах то зручніше,
- можна працювати онлайн і під час війни і т. д.

Скільки ж разів за цей період ми вийшли з себе, та переступили на новий рівень, отримали цей лінійний досвід? Ох, купу і ще трішки...

Цікавою є також тенденція **відчуття часу** як феномен антропології. Ми з коханим, наприклад, спокійно обійшлись два місяці на відстані, та потім вже стало якось сумно. Рахували скільки днів вже пройшло і які ж вони, чорт забирай, довгі та однакові. 2 місяці – наче пів року. Починали шукати шляхи зустрітись та рахувати дні до поїздки. Ми з подругою не бачились майже рік, не могли повірити, що дійсно це все почалось, – не знали як далі бути? На початку всього цього безладу говорили – та ось, зараз воно все швидко закінчиться і знову все буде добре. АГА, ось вам. Який там вже? 460-тий день війни закінчується. І що? Хіба вже майже півтора? Оказується, рік – то і багато – і, водночас, мало. Він наче так довго йшов, але і так швидко промайнув. Йо-ма-йо, 460-тий день. Ох, ми їм дамо жару.

То ж, цікава штука ця, – антропологія. Пізнаєш себе, своє покоління, свій досвід. Пізнаєш оточуючих, їх досвід. І це все ще тільки початок. А скільки всього цікавого ще є?

Даніелла Білогрива

НОВИЙ РІК У ДАВНІХ ЄГИПТЯН: МІФИ ТА ПРИРОДНІ ЯВИЩА

Що є, власне, свято – це день або дні, коли урочисто відзначають видатні події; торжество, влаштоване з якої-небудь нагоди; важлива, радісна, приємна подія, а також день, коли вона сталася [5, с. 105]. Оскільки свято є визначна подія, чи може вважатися визначною подією виправлення календарної похибки із доданням п'ятьох днів? Або навпаки, чи може день народження п'ятьох політеїстичних богів змінити календарний відлік нового року? Чи може зірка сприяти розливу річки? І врешті, чи може записка з наказом спричинити розлив однієї з найдовших річок на Землі? Всі ці питання неодмінно виникають при ознайомленні з декількома міфами, пов'язаними з настанням давньоєгипетського Нового року.

Відомо, що спочатку давньоєгипетський календар налічував 360 днів на рік, тобто календар відставав на 5 цілих діб. Дану похибку було помічено з тої причини, що між щорічними сходженнями зірки Сіріус й щорічними розливами благодатного Нілу минає як раз 365,25 діб. Тож попередню помилку щодо 360-ти днів врешті було виправлено на 365 діб і до календаря було додано 5 днів [6, с. 5–6].

Надалі ці 5 діб стали святами на честь 5-ти богів, які народжувалися протягом цих днів. Існує міф про богиню неба Нут, на яку розсердився бог сонця Ра, зробивши так, аби вона не могла народити ні в один з днів року. Однак бог мудрості Тот зжалився над вагітною богинею й вирішив допомогти їй. Бог Тот запропонував богу-Місяцеві зіграти із ним в гру, в якій бог-Місяць програв богові мудрості, й переможець отримав

необхідних 5 днів. В ці дні Нут і народила своїх 4-х діток: Осіріса, Сета, Ісіду та Нефтіду. А 5-тим богом став Гор, якого народила Ісіда від бога Осіріса [1, с. 13–14].

Чи може бути збігом, що й календарна помилка налічує 5 діб, й так само святкових днів на честь богів налічується 5, як і 5 божественних іменинників? Знаючи сюжет міфу та контекст календарної проблеми, видається, що жреці зв'язали 4 дні, що було додано до календарю із нібито народженням 4-х богів богинею Нут. І тут ясно, що виникла проблема, адже, судячи з міфу, Нут народила лише 4-х богів. Тому була вигадана історія про те, що п'ятим богом є Гор, бо його мати Ісіда була вагітною ще у череві матері.

В такому випадку даний міф був дуже вигідним поясненням для простого люду та прикриттям допущеної похибки із збереженням сакрального авторитету жреців та фараону як провідників божественної волі. А цей приклад яскраво відображає намагання жреців божествити щорічне природне явище розливу благодатної ріки Ніл.

Власне, подібне відбувається і в наступному прикладі, що так само стосується даної п'ятірки діб. Існують ствердження, що в останній з 5-ти днів року давньоєгипетський цар кидав папірус в Ніл з наказом про розлив [2, с. 107]. А наступного дня Нового року з'являлася раніше зазначена зірка Сіріус (у греків відома як Сотіс) – одна з найяскравіших зірок, що була уособленням богині Сопдет, котра шанувалася як богиня родючості, адже вона з'являлася як раз напередодні розливу Нілу. З цієї причини вважалося, що день появи Сіріуса на небосхилі є своєрідним днем народження вищезазначеної богині, бо символізував вихід її зі світу мертвих [3, с. 940–941].

Втім досі не доведено, чи був образ богині-зірки Сопдет – самостійним божеством. У Рамессеумі, похоронному храмові Рамзеса II у Фівах, є зображення двох постатей, що, як вважається, представляють богиню родючості, кохання й материнства Ісиду (Isis) та її чоловіка Осіріса. Тільки тут подружжя прийняли на себе образи певних зірок. Бо зображення зір над Осірісом нагадує сузір'я поясу Оріону, й власне, відомо, що божество Осіріс був саме пов'язаний з зірками цього поясу. На небі зірка Сіріус знаходиться на південь і схід від сузір'я Оріона. А оскільки західніше від Осіріса знаходиться зображення жінки з атрибутикою його супутниці Ісиди, що стоїть у небесному човні з величезною п'ятикутною зіркою над її головою і обличчям до Осіріса, котрий так само стоїть у своєму човні праворуч від неї, робиться висновок, що жінка із зіркою – це Ісіда в образі Сопдет або зірки Сіріус [8, с. 4–5].

Звісно, з огляду на те, що останні п'ять днів року були пов'язані безпосередньо з Ісидою та Осірісом, котрі й були одними з цих п'яти народжених богів, було б цілком природньо, якби Сопдет – була образом Ісиди. Бо народившись в один з п'яти останніх днів минулого року, новонародженою вона постає перед всім світом в образі даної зірки, будучи знаком настання Нового року й нової пори.

Втім зображення фігури з кругового барельєфу Дендерського зодіаку в храмі Хатхор (у м. Дендері), показує Сопдет-Сіріус не як Ісиду, а як іншу богиню – Хатхор, так само богиню родючості й кохання, де богиня приймає образ телиці, яка сидить підігнувши коліна із зіркою Сіріус між її рогами [8, с. 6].

То хто ж була в ролі Сопдет – Ісіда чи Хатхор? Існують міфи, в яких Ісіда вказується як донька бога сонця Ра, в той самий час, як дочок бога сонця Ра, за деякими джерелами, було аж дванадцять. Ці дванадцять богинь підземного світу мали

людську подобу і кожна зображувалася з п'ятикутною зіркою над головою. Вони з'являються на стінах гробниць в Долині царів, що ілюструють релігійні композиції, відомі як Книга во-ріт і Амдуат [7, с. 76]. Власне, це пояснило б, чому й Хатхор зображується з цією самою зіркою, адже існує думка, що з піднесенням культу Ра, Хатхор почала вважатися його дочкою, сонячним Оком, і саме тому відтоді ототожнювалася з дочками Ра, і зокрема з Тефнут (богинєю вологості). У пізній період Хатхор також ототожнювалася з Ісідіою [4, с. 1049]. І з попереднього зауваження ясно, чому в одному випадку Сопдет виступає Ісідіою, а в іншому – в образі Хатхор-Тефнут: бо в певний час це була одна й та сама особа.

Узагальнюючи, з усього раніше зазначеного можна і треба зробити ще декілька висновків. Яке чи які б імена не носило жіноче божество, Сіріус-Сопдет постає донькою верховного бога-творця, сонця Ра, котра з'являється в образі зірки після закінчення 12-го місяця року (це з приводу того, чому доньок Ра – дванадцять), й своєю появою вона розпочинає відлік вже нового року.

Варто нагадати, що даний міф про богиню-зірку з'являється на основі природного явища – появи зірки Сіріус-Сотіс на небосхилі знову через 365, 25 діб після повного обертання планети Земля навколо Сонця.

Міф про народження небом (Нут) п'яти богів з'являється на основі виправлення похибки календаря із доданням п'яти днів. Бо точний розрахунок жреців щодо часу появи зірки та часу розливу ріки пов'язаний зі спостереженнями, які довели, що між першою появою Сіріус напередодні розливу й наступною її появою проходить рівно 365, 25 днів.

Обидва міфи пов'язані із природними явищами – в обох випадках стосуються зірки й стосуються розливу, адже зірка слугувала лише свідомством того, що розливу бути.

В обох міфах природні явища отримували божественне пояснення. Й це пояснення врешті ставало приводом для святкування й веселощів, пов'язаних з настанням довгоочікуваної пори нового року.

Список літератури

1. Плутарх. Исида и Осирис / Сост. С. И. Еремеев. (Серия «Вершины мистической философии»). Киев: «Уцимм-Пресс», 1996. 256 с.
2. Рак И. В. Египетская мифология. М.: ТЕРРА, Книжный клуб, 2004. 320 с.: ил.; 96 ил. – (Боги и ученые)
3. Рубинштейн Р. И. Сопдет. *Мифы народов мира*/ под ред. Токарева С. А. М.: Издательство «Советская Энциклопедия», 1980; Электронное издание, 2008. 1147 с. С.940–941
4. Рубинштейн Р. И. Хатор. *Мифы народов мира*/ под ред. Токарева С. А. М.: Издательство «Советская Энциклопедия», 1980; Электронное издание, 2008. 1147 с. С. 1049
5. Словник української мови: в 11 т. Т. 9: С / ред. тому: І. С. Назарова, О. П. Петровська, Л. Г. Скрипник, Л. А. Юрчук. Київ: Наукова думка, 1978. 916 с.
6. Clagett M. Ancient Egyptian Science: A Source Book. In 3 vol. Vol. 2: Calendars, Clocks and Astronomy (includes bibliography and indexes illustrated). *Memoirs series: Vol. 214*. Philadelphia: American Philosophical Society Independence square, 1995. 575 p. [XIV p.]
7. Hart G. The Routledge Dictionary of Egyptian. 2nd ed. London, New York: Routledge. Taylor & Francis Group, 2005. 170 p. [XIII p.]
8. Holberg J. B. Sirius: Brightest Diamond in the Night Sky. Springer Berlin Heidelberg New York; Published in association with Praxis Publishing Ltd, Chichester, UK, 2007. 250 p. [XVI p.].

Юлія Погребна

ЕТИКА ВІЙНИ

Здається, що слова «війна» та «етика» зовсім протилежні, як, наприклад, «зло» та «добро». Але історія нам дала зрозуміти, що все-таки існують, якісь моральні правила поведінки під час війни. Наприклад, в правилах війни, створених під час Женевської конвенції, зазначається багато заборон, я виділю три:

- 1) Заборона нападу на мирне населення (вважається воєнним злочином),
- 2) Обмеження щодо використання деяких видів озброєння та воєнних тактик (наприклад, хімічну та біологічну зброю),
- 3) Заборона на сексуальне насильство.

Це лише декілька пунктів з великого списку заборон, але розглянемо першочергово їх.

В сучасних реаліях, коли ти буквально живеш з надією, що у твій будинок не прилетить ракета, що твої рідні у безпеці, а коли чуєш, про історії людей з Бучі, Ірпіня, Херсона чи взагалі Маріуполя, в тебе просто виступають сльози на очах. Цікавіше ще й те, що це все мирне населення, звичайні люди, які також сподівалися, що їх родину це не зачепить, що їх будинок залишиться цілим. Нащо було випускати снаряди по жиллому населенню? Мені здається багато є питань, на які я не можу дати відповіді, але володаючи списком правил з «етики війни» можу сказати, що ці дії точно порушують один з пунктів.

Далі вже розглянемо ситуації, з яких в мене немає особистого досвіду, та я маю надію, що його не буде. Фосфорні бомби використовувались проти мирного населення Донець-

кої області, цьому є багато відео- та фотопідтвердження, та історії очевидців, яким вдалось вижити. Також є багато свідчень про використання газової зброї в Маріуполі, але це досі не стовідсоткова інформація. Незважаючи на це, достатньо і використання хімічної зброї, щоб довести порушення ще одного морального правила ведення війни.

І останній пункт – це насильство, на жаль таких історій, ще більше. Мені дуже важко слухати історії людей, переважно молодих дівчат, які підверглися сексуальному насильству з боку окупантів. Страшніше ще й те, що багато українок насилували протягом декількох днів, чи тижнів. І навіть коли війна закінчиться, чи зможуть вони жити далі, після того, що з ними робили? А маленькі діти?

Знаючи це все, як нашим воєнним обходитися з полоненими, з тими людьми, які робили всі ці злочини? Чи можна здійснювати злочин над людиною, яка вже є злочинцем? Я вважаю, що ні. Тому що порушуючи моральні правила, ти не чим не будеш відрізнятися від тих злочинців. В них все одно не буде щасливого життя після скоєного, все повернеться їм назад, можливо навіть в більшій мірі. Але що робити з тими, хто не в полоні і має можливість і далі робити страшні речі? Чому майже весь світ закриває на це очі?

На жаль, на ці питання відповіді в мене немає. Як ми можемо бачити, в наш час воєнні етичні принципи порушуються і я не знаю, що зробити, щоб люди надалі їх не порушували. Взагалі, я маю надію, що усі воєнні злочини будуть доказані та освітлені по усьому світу, а людство буде вчитися на чужих помилках та жити без війни.

Вікторія Бессмільна

**УРБАНІСТИЧНІ МОТИВИ В РОМАНІ
С. АНДРУХОВИЧ «ФЕЛІКС АВСТРІЯ»**

Розвиток людської цивілізації спричинив виникнення тем у літературі, що покликані виразити зміст нових форм життя, відобразити реалії сьогодення. Відповідаючи на культурні запити сучасності, у новітню добу свідомість дедалі частіше звертається до категорії простору як такої, що презентує вимір, у якому розгортається фізичне буття людини. Тому розвиток гуманітарного знання на межі ХХ і ХХІ ст. позначений зростанням інтересу до образів географічного простору, зокрема, в індивідуальній творчості письменників і поетів, а також до локальних (міських, провінційних) текстів, що формуються в національних культурах як результат освоєння окремих міст. Міста «обрастають» певними культурними конотаціями, набувають символічних смислів, міфологізуються, перетворюються на знаки культури. Ці та інші суттєві аспекти феноменології міста знайшли відображення, у працях чималої кількості вчених-антропологів, соціологів, культурологів, літературознавців (Р. Барт, Л. Вірт, Ч. Дженкс, Г. Зіммель, К. Леві-Стросс, П. Лангер, К. Лінч, С. Андрусів та ін.)

За своїм устроєм місто – це багатофункціональна система. У сучасній культурі просторові уявлення пов'язуються насамперед з містами як «штучно створеним, соціально трансформованим, відмінним від природного середовищем проживання людей», що характеризується наявністю розвинених публічних локусів, особливим культурним кліматом і світосприйняттям, відмінним від «не-міського» [5, 12]. Німецький учений Макс Вебер, один з засновників міської соціології, ви-

окремив такі характеристики міста: «велике поселення», «різноманіття занять», «поселення, в якому діє ринок», «корпоративний характер міста», «наявність укріплень, свого суду, хоча б деякої автономії» тощо [5, 12]. З містом пов'язаний феномен урбанізації. Поняття урбанізації має два значення. У вузькому сенсі слова урбанізацією називають зростання міст і кількості міського населення; в широкому сенсі – історичний процес підвищення ролі міст і міського способу життя в розвитку суспільства.

Один з найвагоміших наслідків процесу урбанізації полягає у тому, що місто стало відігравати визначальну роль в культурі будь-якого розвинутого соціуму. Соціолог Макс Вебер стверджував: «Місто і тільки місто створило характерний феномен мистецтва-історії» [5, 30]. Існування міста як онтологічного феномена закономірно зумовило його рефлексії у різних сферах культурної і мистецької свідомості, однією з яких стала література. З настанням ХХІ століття урбаністична тематика охопила увесь простір літератури як такий. Постмодерністська епоха пов'язана з постіндустріальним суспільством. Це період, коли формується так звана міська література, тобто художні твори, для яких властиве «переміщення точки зору письменника в площину і світ міста, яке виступає генератором людського історичного розвитку.

Серед сучасних українських майстрів слова, у творчості яких тема міста яскраво втілюється, чільне місце посідає Софія Андрухович. Семантика міського простору є знаковою в тексті роману «Фелікс Австрія». У творі представлено хронотоп західноукраїнського міста Станиславів. На сучасній мапі України такого міста не існує, адже у 1962 році, з нагоди 300-ліття заснування, Станиславів було перейменовано в Івано-

Франківськ на честь Івана Франка. Задля досконалого усвідомлення колориту цієї місцевості необхідно звернутися до культурологічного феномену Галицької землі. Проникнути у соціальну психологію історичної епохи Галичини можна через категорії культури, які водночас є і категоріями свідомості:

- космічні – як простір і час, частина і ціле, причина, число;
- і соціальні: індивід і соціум, право, справедливість, свобода, праця.

Ці категорії – «будівельний матеріал» картини (образу) світу, база ідей і світогляду. У своїй цілісності – саме в такій, а не інакшій іпостасі, у такому образі і в таких пропорціях – цей «інвентар» культури засвоюється і відтворюється членами соціуму, ті ж, що не сприймають його, – «чужі», «інші», «бастарди» [1, 90]. Для галицької свідомості завше було властиве переживання свого простору як частини цілого – усієї України. У культурологічному, психологічному та політико-історичному плані український світ завше мав два духовні центри – Київ і Львів. Тож основна дихотомія, що вирізняє Галичину як культурологічний феномен – це Схід/Захід [1, 91]. Ця відмінність між Сходом і Заходом, єдиного етнічно-просторового континіуму, очевидно, існувала справіку.

Авторка акцентує увагу на історичній події цього міста, а саме на пожежі, яка отримала солодку назву «Мармулядова»: *«У цій пожежі 28 вересня 1868 року, коли у Лотрінгера в саду смажили мармуляду і згоріло півміста»* [2, 27]. Місто, представлене у романі, є своєрідним соціокультурним середовищем, для якого характерні розвинений ландшафт, комфортні умови життя, благоустрій, культурний і духовний розвиток населення, виробничі процеси, щільність населення, розвинені новобудови, що відповідає усім критеріям урбанізації:

«Станиславів не порівняєш ні з мурашником, ні з вулицком, ні з павутиною. У комах все впорядковано і чітко, усе має власну причину і наслідок. У цьому місті теж є причини і наслідки, тільки вони так глибоко сплутані в хаотичний клубок випадковостей, що не сила дошукатися тут жодної логіки. Перша-ліпша ділянка – лабіринт із кривулястих вуличок, не рідко звужених настільки, що не кожен опасистий пан чи огрядна газдиня з об'ємними персами зможуть протиснутись. За тапкою затхлою ногою, яка, здавалось, от-от мала закінчитись глухим кутом, раптом, як дощова бульбашка на калабані, розростається несподівана площа. Або навпаки: рухаєшся вперед вулицею і ні з того, ні з ового впираєшся чолом в будинок, розташований просто посередині, та ще й під якимось чудернацьким кутом, та ще й наполовину, наприклад, спалений, та ще й зі старим садом, із капустию в городі, і з коровою, яка пасеться навпроти майстерні капелюшника. Вулиця Липова – не така. Вона проста, широка і довга, має вигідні рівні хідники, вимощені теребовлянськими плитами, на яких під кожною розлогою липою – лава з кованими бильцями. Після вересня 1868-го Липова почала карколомно змінюватись: майже повністю позникали одноповерхові дерев'яні хати, криті гонтом, які займаються від найменшої іскри, натомість почали вигулькувати дедалі новіші двоповерхові кам'яниці з вигадливими елементами: шпильми й вежами, з флорентійськими вікнами, розділеними посередині малою колоною, із зашкеленими лоджіями, мозаїкою та вітражами. Звісно, вілла, яку вибудував Петро, вирізняється серед решти, як вирізняється серед селянок із порепаними руками і чорними обличчями блідолиця графиня в сукні з найтоншого мережива» [2, 61]. Вагомим фактором міста як формою організації життя є «міський спосіб життя» його мешканців: культурний і

духовний розвиток населення, велика кількість варіантів проведення дозвілля, слідкування за останніми тенденціями у сфері моди. *«Перед портиком з колонами Міського театру ім. Монюшка, урочистий золотий купол якого – мов накривка круглобокої цукернички з коштовного набору, позаду натхненної спини Міцкевича з білого каррарського мармуру зібралися глядачі»* [2, 14]. *«Аделя витягнула мене на концерт Рауля Кочальського»* [2, 11]. *«Встигати за модою – не так уже й просто, як видається, оскільки тепер вона переживає час переходу з широкого крою на вузький, створююч неабияке замішання і хаос. Тому біля вузьких англійських спідниць хвилюються численні волани, біля тяжких оксамитових аплікацій в'ються грайливі разки блискучих намистин, пацьорок і коралів, бантами та квітами зіпнуто одяг, як і стриманими пряжками»* [2, 114].

Отже, у художньому світі роману «Фелікс Австрія» втілюється низка мотивів, пов'язаних із образом міста: мотив інноваційного розвитку, культурного і особистісного вдосконалення, самоствердження, самовираження.

Список літератури

1. Андрусів С. *Модус національної ідентичності: львівський текст 30-х років ХХ ст.* Тернопіль: Джура; Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2000.
2. Андрухович С. *Фелікс австрія*: роман. Львів: Видавництво Старого Лева, 2021. 228 с.
3. Грищенко О. В. *Моделі урбаністичного простору в сучасній українській прозі*: дис. док. філол. наук: Київ, 2016. 186 с.
4. Павличко С. *Дискурс модернізму в українській літературі*. Київ: Либідь, 1999. 447 с.
5. Weber M. *The city*. Free Press, 1958. 462 с.

Ксенія Гамуляк

КОНЦЕПЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В РОМАНІ КУЗЬМИ СКРЯБІНА «Я, ПАШТЕТ І АРМІЯ»

Кузьма Скрябін – визначна постать, кумир мільйонів українців та незаперечний авторитет: талановитий співак, лідер гурту «Скрябін», композитор, актор, продюсер та письменник. Він зробив значний внесок в розвиток музики та літератури. Автор писав не тільки саркастичні тексти пісень, а й книги-автобіографії.

4 квітня 2014 року Кузьма видає книгу «Я, Паштет і армія», яку ми будемо розглядати далі. Автор багаторазово наголошував, що це – "книга-ржака", яка має жодної літературної чи художньої цінності. Розповів Скрябін про головного героя та причини саме такого вибору: "Я ще такого не бачив: Кандидат біологічних наук, який хотів отруїти свого декана, пішов у армію замість тюрми, там їв всяку плісняву до галюцинацій, бігав за тролейбусом з булавою... він реально був одіозною постаттю як на ту епоху! Він був яскравим на фоні того чорнобілого армійського дурдому" [3].

Дослідження літературного доробку, зокрема, прози Кузьми Скрябіна є важливим, бо може бути цікавим фокусом на не дуже звичному для української літератури типі мілітарі-антигероя.

Роман «Я, Паштет і армія» – надзвичайно широке поле для дослідження теми концепція особистості. Нині концепція людини – це всеохоплююче літературознавче поняття, що дозволяє на основі дослідження внутрішньої структури тексту виділити риси змалюваного у творі індивідуума, проаналізувати закономірності художнього ідіостилю автора, форми вираження культурно-художнього типу людського характеру героя [4, с. 332–338].

Під час військової агресії росії посилюється інтерес до узагальненого образу ворожого солдата, зокрема літературного. Тож художній текст Скрябіна дає підстави говорити про ряд яскравих художніх типів. Феномен радянської армії потрапляє до художнього фокусу автора. «Всі мої «армійські» герої реальні на 100 %. Змінив хіба що кілька букв у їхніх прізвищах, – пише Скрябін, – Хоча, безперечно, їхні образи інтерпретовані, адже вони пройшли через призму моєї голови, мого мозку й під час написання були трохи трансформовані моєю свідомістю. До одних я відчував симпатію, до інших – щось інше. Тому, звісно, вони вийшли такими, якими я їх бачив» [1].

Серед багатьох персонажів ми зосередили увагу на образі Колі Путіна: «У моїй групі ... був один крендель, десь із Новгороду, якого звали Коля Путін – не плутати з Воєю Путіним, актуальним шефом держави на сході» [2, с. 34]. Коля у книзі змодельований з реальної постаті персонаж, *умовний тип строковика*, який є актуальним і на сьогодні. Особистість розгублена, перелякана, не придатна до військової служби і та, яку «... взяли в армію помилково, поплутавши якісь папери у військкоматі. Навіть не звернули увагу на його страшну короткозорість» [2, с. 35]. Детальний опис строковика дозволяє нам зануритись в хоч і інтерпретований, але культурно-художній тип характеру антигероя: «Коля умудрявся так носити форму, ніби перед цим туди насрала корова. Штани висіли на ньому, ніби то були не його ноги і не його штани, і були вічно вимащені всякою гидотою. Здавалося, що чувак весь вільний час колупався в носі і все, що міг звідти дістати, витирав об штани. Гімнастерка на ньому навіть не висіла, а лежала, рукави на ліктях були протерті майже до дірок. Ремінь стягував талію так, що кишки Колі цілий день були жорстоко відрізані від інших

частин тіла – від підйому аж до відбою ... Дві мутні окуляризовані бульки замість очей, маленький ніс ... До комплекту додавалися легка шизофренічна посмішка та потужний сморід. Загалом сказати, що Коля Путін був той іще красень – не сказати нічого. Мене пересмикувало від самої думки про те, що колись йому видадуть автомат і я буду повзати в темряві поруч із цим гідроцефалом ... Автомат Коля тримав, направивши дулом до людей, які пили за столом чай» [2, с. 34–35]. Риси зовнішності, характеру та поведінки цього персонажа увиразнено завдяки психологічним деталям – зоровим та запаховим.

Отже, аспект художнього вивчення людської природи, мотивації вчинків, проблеми вибору є потужним складником змісту аналізованого роману. Безвольна особистість, позбавлена критичного мислення та волі до поступу в поетичній оптиці Кузьми Скрябіна набуває визначального значення, оскільки з'являється можливість дати відповідь на болючі питання сучасності.

Список літератури

1. Кузьма Скрябін: «Пишу виключно в літаках» (+ Я, Паштет і Армія) [Електронний ресурс]: <https://report.if.ua/poglyad/Kuzma-Skryabin-Pyshu-vyklyuchno-v-litakah-Ya-Pashtet-i-Armiya/> (дата звернення 09.11.2022)
2. Кузьма Скрябін. Я, Паштет і армія: роман. Харків: Фоліо, 2018. 221с.
3. Скрябін про свою нову книжку та невиліковну хворобу Путіна [Електронний ресурс]: <https://ukranews.com/ua/news/239653-skryabin-pro-svoynovuu-knyzhku-ta-nevylikovnu-khvorobu-putina> (дата звернення 09.11.2022)

4. Романенко О. Змалювання історичної постаті в українській прозі початку й кінця ХХ століття. Дискурс сучасної історичної романістики: Поетика жанру: Наукові студії. Видавничий центр «Київ. Університет», 2000. С. 332–338.

Ганна Блінова

СТРУКТУРА ТА КУЛЬТУРОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМАТИКА ЗБІРКИ «АНТОЛОГІЯ ВОЄННОЇ ПОЕЗІЇ»

Чому сьогодні сприйняття російської культури змістилося із почесного місця «великої» на маргінес? Чому українців дратують навіть пам'ятники Пушкіну? Відповіді на ці питання різнитимуться залежно від віку респондентів, а можливо, у деякого викликатимуть подив та обурення. Література як один із способів вираження людського Я та потужний складник культури завжди миттєво реагувала на війну. Російсько-українська війна, а точніше її активна фаза 2022 року не стала винятком.

Збірка «Антологія воєнної поезії», що побачила світ, містить передмову та 298 творів від 143 митців, 7 з яких не є жителями України. Враховуючи, що серед авторів поезій є іноземні поети та поетеси, які хоч і не є українцями за національністю, тісно пов'язані з Україною, її культурологічним простором та народом, слід зауважити, що на тлі повномасштабного вторгнення, яке призвело до актуалізації етично-моральних питань, утворилася так звана мистецька «...антипутінська коаліція – чинник, що має велику силу...» [2].

Серед основних питань поезій та циклів можна констатувати домінанту екзистенційних та морально-етичних, що певною мірою формують культурологічну проблематику збірки та впливають на тематику поезій. Першим чітко сформованим протиріччям, яке об'єднує лірику як українських, так і зарубіжних митців, є питання нинішнього та майбутнього співіснування з людьми, що стали причиною і основою війни, з тими, хто зробив утворення ідеології та факт скоєння злочинів не тільки можливими, а й нормальними для чужого культурного й соціального середовища. Василь Алексєєв, наприклад, у по-

езії «Україні будь соборній!» зазначає (цитата): «Проти вічного злодюги, / Проти вбивці і катюги / Станем дружно пліч-о-пліч - / Кличе нас козацька Січ» [1, с. 5].

Подібне відображення проблематики у творі не тільки зневажає злочини російської армії, скоєні під час війни, а й звертають увагу на перманентність явища невинуватої жорстокості, що вирує культурою нинішньої рф ще з часів російської імперії. У поезії воно представлено не тільки як щось постійне і звичне українцям – одвічним сусідам держави-терориста, які століттями страждають через загарбницьку політику, – а й аксіома, тісно пов'язана з російською культурою і народом. Прикметним є те, що, окрім природності подібної жорстокості, змальована також неможливість і небажання змінити нелюдську політику та відверто нацистські погляди, пов'язані зі ставленням людей, що ідентифікують себе як росіяни, до усіх інших людей, які їх оточують. Переглядаючи відео з різних куточків світу, в яких люди різних народностей та місць проживання, можна також зробити висновок, що навіть за межами штучно створеного імперією інформаційного простору, що культивує жорстокість та зневагу, так звані «росіяни» не тільки не змінюють власних поглядів, а й з ще більшою агресивністю культивують їх, перетворюючись із людей на «... тупих і слабких рабів, на юрмисько зомбі, готових буквально на все, навіть на смерть, за виляском хазяйського нагая»[2].

Твори ж тих, хто хоча й спостерігає зараз за терористичною діяльністю російської федерації, не є частиною народів, які страждали і страждають від імперіалістичної і злочинної політики, різко контрастують репрезентацією образів середньостатистичних як окупантів, так і росіян загалом, і хоча мають таку саму проблематику в основі твору, тематикою своєї лірики змі-

щують фокус і трансформують проблему співіснування, виводячи її на рівень так званого «сімейного конфлікту слов'янських народів, який пов'язаний з політикою і немає нічого спільного з пересічними людьми». Подібну інтерпретацію конфлікту можна побачити у циклі творів Вані Ангелової. Для прикладу можна взяти уривок з поезії «Поміж людського тлуму і хаосу», перекладеної з болгарської Віктором Мельником: «Винний ти чи правий – ні для кого в тім сенсу нема вже. / Кроком руш! І на смерть! В бій жорстокий рушає солдат»[1, 8 с.].

Подібним відображенням проблематики власного твору поетеса не тільки об'єднує образи нападника й захисника, а й ставить знак рівності між почуттями і мотивацією росіян та українців, знецінюючи тим самим страждання останніх. Хоча її твори, безумовно, звертають увагу на жорстокість військових злочинів, у яких нема жодної мотивації, – хоча, безумовно, навіть мотивація, яку могло б вигадати описане Сидоржевським, автором збірки, не є достатньою причиною чи виправданням для подібних вчинків, – вони в цей же час знецінюють біль та переживання тих, хто на власному досвіді вимушений був зіткнутися з наслідками чужої легковажності і керованості, а також стирають відмінності між народами, що є основою супротиву, який дозволяє нації знову і знову виживати після численних спроб винищення не завдяки, а всупереч історичним обставинам.

Підсумовуючи, можна сказати, що хоча спільна для творів проблематика й викриває дійсність із її недоліками по-різному, ані всепрощення і людяність, які невідомо, чи доречні в нинішніх обставинах, ні горде бажання відплатити за страждання і домогтися справедливості не здатні відповісти на питання щодо майбутнього співіснування після завершення війни. Збірка «Антологія воєнної поезії» порушує дискусійні

питання і є непересічним явищем української літератури, а отже й культури.

Список літератури

1. *Весна озброєна. Антологія воєнної лірики* / укладена Сидоржевським М. О.: антологія. Київ: Видавництво Ліра-К, 2022. 302 с.
2. Баган О. Р. Михайло Сидоржевський: У літературі – за-силля халтури, попси, маргіналізація українського конте-нту. Офіційний сайт НСПУ. 14.10.2020
URL: <https://nspu.com.ua/interv-yu/mihajlo-sidorzhevskij-u-literaturi-zasillya-halturi-popsi-marginalizaciya-ukrainskogo-kontentu/#> (дата звернення 03.11.2022)
3. Украинският писател Виктор Мелник представи антология с военна лирика в София, Болгарія
URL: https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid0uR8KwK6WM8vQmGeAtkY9hiErccQhrVvLY9hwuQJmjyJDEUJ1idShaYPU6nZGXyf3l&id=116820954996032, (дата звер-нення 06.11.2022)
4. Куліда С. В. Михайло Сидоржевський: "Як ніколи в нашій історії ми відчули, що всі ми – українці, і скріплені кров'ю, об'єднані перед страшною загрозою. І тому ми переможемо". 29.03.2022
URL: <https://nspu.com.ua/novini/mihajlo-sidorzhevskij-yak-nikoli-v-nashij-istorii-mi-vidchuli-shho-vsi-mi-ukrainci-i-skripleni-krov-ju-ob-iednani-pered-strashnoju-zagrozoju-i-tomu-mi-peremozhemo/> (дата звернення 05.11.2022)

Андрій Гамецький

ГЕОГРАФІЧНІ ПРИНЦИПИ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ЗА Г. І. ШВЕБСОМ

Генріх Іванович Швебс (1929–2003) – видатний радянсько-український геолог та еніолог. За роки своєї академічної кар’єри дослідником було розглянуто велику кількість проблем, зокрема, водну та вітрову ерозії, проблеми еніології, земле- та природокористування.

Звертаючись безпосередньо до робіт Г. І. Швебса, можна виокремити два основних положення щодо природокористування:

- природні ресурси та умови не є лише приватною власністю та належать не тільки нинішньому, а й наступному поколінню;
- географічна оболонка має ліміт господарської ємності і не є нескінченною.

Не менш важливим є й виділення науковцем п’яти основних факторів та явищ, які впливають на стан природних ресурсів та середовища в цілому. До них Г. Швебс відносив урбанізацію, інтенсифікацію (процес послідовного впровадження новітніх досягнень науково-технічного прогресу у сферу раціонального природо-користування для забезпечення глибини та комплексності використання природних ресурсів) сільського та лісного господарства, індустріалізацію (процес поширення в національних економіках стандартизованого виробництва матеріальних благ і послуг, заснованого на використанні систем робочих машин і механізмів), розвитку рекреаційно-туристичної та транспортної галузей.

У цьому контексті важливим є розуміння дослідником поняття «ландшафту», так як за Швебсом діяльність людини є

неодмінною його складовою. Вчений також наочно демонструє важливість природно-господарських територіальних систем (ПГТС), щодо яких він притримується їхнього визначення як діалектичного сполучення природних та антропогенних складових [4, с. 416].

Ландшафт, розвиваючись в ПГТС, змінює певні елементи, функції, процеси та структуру. Певні зміни характерні для різних етапів розвитку географічної оболонки, яких вчений виокремлює чотири (геосферно-абіотичний, геосферно-біосферний, геосферно-біосферно-антропосферний та ноосферний) [4, с. 417]. При розгляді останнього (ноосферного) типу розвитку Г. Швєбс доходить висновку, що коеволюція (у даному випадку – співадаптація людини та біосфери) є його найважливішою характеристикою [4, с. 418].

Коеволюційний світогляд, на думку геолога, має багато переваг:

- 1) збереження значення геосферно-біосферної складової;
- 2) виключення орієнтації на абсолютно штучне оточення людини (останнє, притримуючись міркувань науковця, зменшує шанси людини на нормальний розвиток);
- 3) соціальна значущість – пріоритетом людства стане формування цивілізації ноосферної, де одна соціальна система вимушена буде активно взаємодіяти з іншими.

У цілому ж Г. Швєбс доходить висновку щодо необхідності діалогу людства з природою. Під ним дослідник перш за все розуміє адаптацію двох складових – геосферно-біосферної та техносферної (оболонка Землі, яка включає частини біосфери, атмосфери, гідросфери і літосфери, перетворені людиною з метою відповідності соціально-економічним потребам людства). Він підкріплює цю думку про єдність географічної

оболонки, наводячи приклад єдності у ландшафті як неорганічних, так і органічних складових [4, с. 419]

Список літератури

1. Вовк В. М. Геологічний словник: для студентів вищих навчальних закладів. 2-ге вид. Харків : Мачулін, 2019. 444 с.
2. Хохленко Т. Н. Геоэквивалентный обмен как ведущий принцип природопользования (по разработкам кафедры физической географии и природопользования). *Вісник Одеського національного університету*. 2014. Т. 19, № 2(21). С. 135–142.
3. Швебс Г. И. Концепция природно-хозяйственных территориальных систем и вопросы природопользования. *География и природные ресурсы*. 1987. № 4. С. 30–38.
4. Швебс Г. И. Об эволюции ландшафта и коэволюции природно-хозяйственных систем. *Известия Всесоюзного географического общества*. 1990. Т. 122, № 5. С. 415–419.

Анастасія Аганієва

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ФІЛОСОФІЇ, МИСТЕЦТВА ТА ЛІТЕРАТУРИ

Філософію часто визначають так, що це є прагненням до мудрості, істини та знання. Справді, саме слово грецькою мовою означає «любов до мудрості». Філософія займала і займає важливе місце в культурі людства – всіх матеріальних та духовних продуктів і цінностей, створених людьми, на відміну від природи, що виникає й існує без стороннього втручання. Філософію часто вважають материнським предметом. З філософії виникло багато наук, останньою з яких стала психологія.

Щоразу, коли люди думають про глибокі, фундаментальні питання, що стосуються природи Всесвіту та нас самих, меж людського знання, їхніх цінностей і сенсу життя, вони думають про філософію. Філософське мислення зустрічається в усіх частинах світу, в усі періоди людського існування. Жодна людина, яка мислить науково, а тим паче художньо, не може залишитися байдужою до філософії, не може не вивчати її як життєво необхідну сферу культури, як джерело світогляду і методу. Не менш справедливим є те, що жодна розумна й емоційно розвинена людина не може залишитися безпристрасною до літератури, поезії, музики, живопису, архітектури та іншого мистецтва. Звичайно людина може не вивчати вузькоспеціалізовані науки, але неможливо жити повноцінним, збагаченим життям, відкидаючи філософію, мистецтво, літературу та інші складники культури.

Що ж можна сказати про взаємозв'язок філософії та літератури? В певному узагальненому сенсі філософ схожий на письменника, особливо на поета. Філософ повинен мати особливий стиль мислення, сприйняття світу, погляду на життя.

Неможливо досягти справжньої досконалості творчої думки в будь-якій галузі без розвитку здатності сприймати дійсність з естетичних позицій. Без цього все, що виходить за рамки емпіричного опису фактів, за межі формул і графіків, може виглядати тьмяним і невиразним. Література ґрунтується на досвіді та уяві. Вона не замінює філософії. Існують певні критичні та спекулятивні спонукання людського мислення, які може задовольнити лише філософія. Але є філософські наслідки літератури, і тому ми часто звертаємося до літератури за певними філософськими ідеями й ілюмінаціями.

Через літературу та філософію (в усній чи письмовій традиції) людство могло вийти з самого себе та могло розмірковувати про всесвіт, значення та цінності, а також про свою долю. Філософський дискурс передбачає літературний дискурс. Філософське мислення з його вимогою концептуального прояснення та побудови системи передбачає обережне використання мови. Саме таке використання мови живить літературу. Художній текст не є ізольованою сутністю. Це величезна мережа взаємозв'язків, яка підтримує як літературні, так і філософські дискурси. Поза і незалежно від такого контексту ми не можемо мати ані літературного, ані філософського дискурсу.

Не менш складні відносини існують і між мистецтвом і філософією. Як відомо, філософія – це теж ціннісна форма свідомості. Чи можна уявити нашу культуру без коштовностей філософської думки, внесених у неї людським генієм? Чи без її художніх цінностей? І в мистецтві, і в філософії спостерігається зближення кінцевих цілей. Зусилля філософії спрямовані на осягнення останньої істини, граничної сутності буття. Таку ж мету ставить перед собою і мистецтво. Художня творчість прагне до створення образів з безмежною символікою, загальнозначущих у своєму вираженні. Але і філософія має на меті

висловити буття не тільки в системі категорій, але й у поняттях-образах, поняттях-метафорах.

Твори мистецтва можуть надати нам знання про те, який хотілося б мати певний досвід чи емоції або перебувати в певній ситуації. Вони роблять це, розширюючи наш досвід, охоплюючи те, чого ми інакше б ніколи не пережили або не відчували. Важливо відзначити й те, що філософія і мистецтво приділяють суттєву вагу людському самовідчуттю та інтуїції, проте розходяться вони у тому, що філософія постає розумовим осягненням світу, а мистецтво подає його через почуття та переживання. Вихідною формою думки для філософії є поняття, а вихідною формою художньої творчості постає художній образ. Мистецтво до того ж надає вирішального значення уяві як творця, так і тої людини, яка сприймає його твори, тому воно зображує дійсність зі значною часткою умовності, хоча ця умовність постає своєрідним способом проникнення у глибини процесів дійсності. Життя влаштоване так, що для його повного усвідомлення людині потрібні всі ці форми інтелектуальної діяльності, які доповнюють одна одну і формують цілісне сприйняття світу та різнобічну орієнтацію в ньому.

Олександра Новошицька

**«ЯК БУТИ СТОЇКОМ» МАССИМО ПІЛЬЮЧЧІ:
КЛЮЧОВІ ІДЕЇ**

«Як бути стоїком?», автор Массімо Пільюччі. Ця книга є напрочуд популярним посібником, в якому автор досліджує мислення і поведінку людини, цивілізаційні прошарки, а також співвідносить античний побут з сучасним. Мені здається, що ця книга дуже важлива і має досить тісний зв'язок саме з психологією, адже в ній автор розмислює на тему того, як використати принципи стоїцизму в повсякденному житті і знайти сенс, не дивлячись на хаос подій (дуже актуально саме зараз). Проте, Массімо Пільюччі зазначає, що «стоїцизм» – це філософія, а не психотерапія, і різниця між ними в тому, що терапія допомагає людям вирішити конкретну проблему (тобто запит), але не пропонує їм життєву позицію, філософію, на яку вони будуть спиратися роками. Між тим філософія життя – це те, без чого не може обійтися жодна людина, кожен з нас формує її для себе, свідомо чи ні».

Мета стоїчної філософії – досягнення щастя. За міркуваннями стоїків, до нього ведуть три дисципліни: фізика, етика і логіка. Саме в такому порядку розгортає Пільюччі свою книгу, в трьох основних частинах пояснюючи кожную з них.

Хто ж такі стоїки? Як на мене, це ті, що «стоять», хоч би й руйнувалося все навкруги і здійснюють свій борг (свою справу), хоч би й не було нікого, хто б запитав з них. Тому у своєму есеї я пропоную розглянути декілька цитат з цієї книги, які зачепили мене. Почнемо з цитати, яка в деякій мірі розкриває міжособистісні стосунки (знову ж таки зв'язок з психологією): «Хто свято пам'ятає про те, що для людини мірилом будь-якої дії служить те, що представляється їй самій, той ні

на кого не обурюватиметься, ні кого не ганьбитиме, ні на кого не скаржиметься, не буде ненавидіти, не ображатиме нікого» (Епіктет). Мені здається це правило досить фундаментальним, на яке слід рівнятися у будь-яких стосунках з людьми.

Важливим видом міжособистісних стосунків є дружба, яка досить добре описана у стоїків та у цій книзі. Наприклад, «Погані думки того, хто потоваришував, дивлячись лише на себе; як він почав, так і скінчить. Хто завів друга, щоб той виручав із ланцюгів, той покине його, шойно заgrimлять кайдани. Такими є дружні спілки, які народ називає тимчасовими. З ким ми зійшлися заради користі, милий нам, лише поки корисний. Ось чому довкола того, чії справи процвітають, – натовп друзів, а довкола потерпілих аварію – пустеля. Друзі тікають звідти, де відчувається дружба» (Сенека). Тимчасові друзі – це друзі, з якими ви маєте спільні інтереси, справи, думки, але як тільки на вас обрушуються проблеми, то цього друга вже поряд з вами не буде, адже йому вже не дуже «зручно» товаришувати. Стоїки були за те, щоб шукати дружбу, тому що вона за своєю суттю гарна, а не корисна. Хороший друг завжди поруч, особливо, коли ви цього потребуєте. Друг не цурається трагедії і не вважає себе кращими за того, хто потребує втіхи. Хороший друг – поряд і крапка. Ми повинні шукати цю якість не тільки в наших друзях, а й у самих себе.

«Ніхто з нас не помиляється навмисно. Люди творять зло ненавмисно, через невігластво, в фундаментальному сенсі зла немає, існують лише погані вчинки». Однак з цією цитатою я погодитися не можу. Мені здається, що все ж таки існують люди, які творять саме зло, а не погані вчинки, навмисно. Для мене зло – це так би мовити комплекс поганих вчинків. Однією

з причин творення навмисного зла – є образа. Раніше щось настільки зачепило цю людину, що зараз вона відчуває зло до багатьох речей.

«Сенс життя людини – використовувати свій розум для будівництва кращого суспільства, яке лише можна створити». Повністю можу погодитися з цією цитатою. Кожна людина в якийсь момент свого життя замислюється над його сенсом і над своєю цінністю у цьому світі, а саме гарні вчинки, як на мене, являються мірилом цієї цінності, тобто циглинками в будівництві кращого суспільства. І вже є вибір за кожним: робити і залишити щось для кращого суспільства, щоб і самому жити в гарному соціумі або ж руйнувати його.

«Навіть якщо ми знаємо, куди хочемо і куди треба йти, ми не можемо змусити себе вирушити в дорогу». Ще може бути таке можливе доповнення цієї цитати: «Якщо не знаєш, куди тримаєш шлях, то будь-який вітер буде не попутнім». Для себе я це розумію так, що в будь-якій справі повинна мати бажання, потяг, мотив, що внаслідок призведе нас до дій. Також дуже важливу роль грає саме бачення кінцевого результату. Але, іноді ми робимо небажані справи, щоб отримати бажаний результат. Тобто сплачуємо не дуже високу ціну, але за досить високу мету. Все це описує з філософської сторони такий складний психічний процес як воля.

«Ми не настільки цікаві оточуючим як це нам здається». Ця цитата як на мене – це “must have” для тривожних людей, які завжди піклуються про те, що про них подумують інші. Слід, пам’ятати, що людині завжди, по-перше, цікава вона сама, а вже потім всі інші люди. Якщо нас щось цікавить, нас цікавить це тільки тому, що ми думаємо, що для нас це важливо. І як тільки ми зрозуміємо, що це не важливо для нас, то

життя не зміниться. Це фундаментальна думка, яку б я записала на копінг-картку (один із методів когнітивно-поведінкової терапії, направлений на випрацювання навичку раціонального мислення). Закінчити хочу дуже простою, але дуже важливою цитатою із цієї книги: «дисконфорт – це валюта успіху» (Брук Кастильйо). Саме в доланні труднощів та дисконфорту ми розвиваємося. Дисконфортна, незвична ситуація дає нам можливість створювати нові нейронні зв'язки, що розвивають наше мислення. Тут також видно філософський погляд на такий психічний процес як воля, адже саме перешкоди та можливість їх долати – це показник сили волі (в психології). Отже, книга «Як бути стоїком?» автора Массімо Пільюччі містить дуже багато цитат, які важливо осмислити кожному. Адже міцно «стояти», коли навколо хаос – це важливий показник нашої стресостійкості.

Список літератури

1. Pigliucci M. How to Be a Stoic: Using Ancient Philosophy to Live a Modern Life. Basic Books, 2017. 288 p.

Анна Мороховська

**«ФІЛОСОФІЯ ВІЙНИ» ЧИ «ФІЛОСОФІЯ СЕРЦЯ»:
ВИКЛИКИ ДЛЯ ПРАКТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ
В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ**

На мій погляд філософія в сучасному житті дуже важлива та потрібна. Вона виконує ціннісно-орієнтаційну, світоглядну і методологічну функції, особливо в тому, що стосується дослідження суспільних явищ. Дуже важлива практична філософія. Специфіка її полягає в тому, що методологічні питання філософії поєднані з практичними питаннями економіки, політики, науки, медицини, біотехнологій. Є безліч дуже серйозних проблем – глобалізація, екологія, зміна клімату, зрештою питання, наскільки людина може взяти під контроль власну подальшу еволюцію (біо- та нанотехнології). Ці питання зараз отримують своє філософське значення, вони є підставою для різноманітних філософських дискусій у всьому світі.

Мені дуже близька практична філософія тому, що вона стосується повсякденних тем і допомагає розібратися в суті багатьох явищ та подій. Сьогодні, коли в нашій країні іде війна, практична філософія намагається додати базису до усіх подій, сформувати світогляд людини, допомогти знайти відповідь на дуже важливі, болючі питання. Ця війна для мене наголосила на дуже важливих філософських питаннях, про які я раніше не замисливалась.

У жахливий спосіб вона створює уявлення спільної батьківщини, за яку нам болить. Через трагедію, смерті та, сподіваюся, тимчасову втрату територій ми «зшиваємо» для себе Україну. Це важливий екзистенційний досвід. Мій ранок зазвичай починається з читання новин – про загиблих, території, які окупували російські війська чи які нам вдалося звільнити. Далекі містечка, в яких я ніколи не була, наближаються до мене. І я

вважаю, що таке ж відчуття у більшості українців. Ми формуємо для себе поняття «батьківщини», єдності. Ці поняття мають зараз для нас дуже глибоке, філософське значення.

Інше дуже важливе поняття, яке знайшло для мене значення, це поняття дома. Усі ми вперше усвідомили, як важливо для нас жити вдома. Яке важливе для нас поняття дома. І навіть якщо ти досить добре перебуваєш в іншому місті, а тем паче у іншій державі, ти дуже цінуєш можливість жити вдома, ти відчуваєш це поняття «дім», батьківщина. Це поняття «дім» розкрилось для нас ні як щось матеріальне, а щось набагато більше, ми почали замислюватися над його філософським значенням.

Мабуть найважливіше філософське значення для нас отримало поняття «війна». Якщо раніше це було дуже далеке, нереальне поняття, то зараз воно отримало для нас реальне значення, сутність. Ми усі відчули страх смерті, вперше в реальному житті задумалися над цим поняттям. Німецький філософ Карл Ясперс ще у XX столітті помітив, що людський вимір страху смерті відрізняється від тваринного. Людям, як біологічним істотам, притаманно боятися знищення і кінця фізичного існування. Але ще нам притаманний і екзистенційний страх смерті – страх змарнувати життя, перетворити його на повільне вмирання. Людям дуже важливо кожної миті свого життя здійснювати щось. Що саме – у кожного своє. Хтось хоче заробити більше грошей, хтось – подорожувати, писати книжки, молитися, народжувати дітей, кохатися і ще багато чого. Усвідомлення, що колись мене не буде, надає важливого сенсу кожній миті і змушує нас здійснювати ці дії.

Інколи нам здається, життя минає намарно. Війна трансформує це відчуття. З одного боку, смерть дуже близько: ко-

жен і кожна з нас, навіть не перебуваючи на фронті, може щомиті загинути через ракетний обстріл. Тому питання про те, що ти робиш тут і тепер, аби твоє життя відбулося, постає перед кожним з нас. З іншого боку, зараз фундаментальне завдання – врятувати нашу країну, свободу, гідність і вижити в цьому жаху. У людей, які йдуть на фронт, не виникає запитань «Навіщо я живу тут і тепер?». У тих, хто не бере до рук зброї, виникають питання «Як долати в собі страх смерті у людському вимірі, як здолати відчуття, що життя минає намарно?». «Те, що ми зараз говоримо, має сенс? Це життя?». Зараз люди ставлять собі запитання, чи зможуть вони піти на фронт, чи зможуть убити людину? Вбивство ворога є конструктивним кроком – ми захищаємо своє. Але чи не робить це нас гіршими в тому сенсі, що ми позбуваємось етичних переконань? Це дуже глибоке, філософське питання і зараз кожний їх нас дає собі на нього відповідь.

Цій час війни змусив нас задуматися над великою кількістю явищ і слів. У кожному явищі, у кожному висловлюванні ми шукаємо філософське значення, намагаємося дати свої етичні та філософські оцінки, які часто бувають дуже суперечливі. Але саме зараз, на мій погляд, формується справжня українська філософська думка.

Ще на початку 20 століття український філософ Дмитро Чижевський говорив, що спосіб мислення і поведінки українців оснований передусім на духовній базі, на багатстві й розмаїтті культури, народних традицій, які формують українську філософію. Він назвав українську філософію «філософією серця». Я вважаю, що саме зараз ми повністю формуємо та укріплюємо це поняття. І я дуже хочу, щоб для нас було багатого ближче поняття «філософії серця» чим «філософії війни».

Катерина Чілібійська

**ФІЛОСОФІЯ СТОСУЄТЬСЯ КОЖНОГО З НАС:
ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ФІЛОСОФІЇ ПІД ЧАС
ВЕЛИКОЇ ВІЙНИ**

Вочевидь, філософія і сьогодні займає провідну роль у суспільстві, і на підтвердження цього факту і загальне розповсюдження філософії існує, наприклад, Всесвітній філософський конгрес, і збирається кожні 5 років. Ознайомлюючись із темою я натрапила на одну цікаву тезу, що наштотвхнула мене на думку про значення і місце філософії в сучасному світі. Отже, на XXII конгресі, що проходив у Сеулі у 2008 році, на тему: *"Переосмислення філософії сьогодні"*, датський філософ П. Кемп у своїй доповіді наголосив, що філософія жива тільки тоді, коли є можливість організувати раціональну дискусію, звернену на першочергові проблеми, які постали перед людством. А якщо згадати про одну з передумов активного проведення подібних культурних заходів, серед яких: філософські конгреси, всесвітні дні філософії, премії і т. п., тобто про *Паризьку декларацію з філософії* (1995 року), то вона стверджує:

“Викладання філософії, формуючи вільний і вдумливий розум, здатний опиратися різним формам пропаганди, фанатизму, виключення і нетолерантності, сприяє мирові й готує кожного узяти на себе відповідальність за розв’язання великих питань сучасності, особливо у царині етики; розвиток філософської рефлексії в освіті й у культурному житті істотно сприяє формуванню громадян, розвиваючи їхню здатність судити – засадничий елемент будь-якої демократії». Виходячи із вищевказаних положень, як на мене, сьогодні увага філософів всього світу має бути прикута до, власне, сприяння мирові. Філософи сучасності мають організовувати ті самі раціональні

дискусії, звернені на першочергові проблеми, які постали перед людством.

Я, як українка, яка живе в країні, де триває Велика війна (яку росія розпочала 8 років тому), просто не можу уявити, які більш важливі проблеми можна піднімати в сучасному світі. Уявлення про людину майбутнього (конгрес 2023 року) – це звичайно дуже цікаво, але не тоді коли росія кожного дня майже безкарно (нагадую, вона досі є членом ООН, і в принципі більшості міжнародних організацій) вбиває тисячі людей, які до того майбутнього вже ніколи не доживуть.

Філософи сьогодні зобов'язані бути залученими до допомоги Україні, до розв'язання існуючої проблеми саме в царині етики (етика, як один із розділів філософії), усвідомлення філософії (як і психології) цього абсолютного зла, з яким ми маємо сьогодні справу, його моралі, а скоріше аморальності. Філософи можуть допомогти зрозуміти витoki цього зла, вивчаючи філософію росії та російського населення минулого та сучасності в перспективі, для розуміння того, як таке зло подолати і як світові далі співіснувати з цієї одвічною загрозою миру і демократії, яка, на жаль, нікуди не зникне; а все ж таки приструмити її якось таки можливо, але треба шукати шляхи. І філософи тут, думаю, одні з найкращих провідників. І, на мою думку, українські філософи, у свою чергу, мають продовжувати залучати філософів Заходу та і всього світу повідомляти про те, що відбувається в Україні, об'єднуватись у спільну роботу і протидію, адже, як писав відомий німецький філософ 19 ст. Карл Маркс (до ідей якого можна відноситись доволі скептично, але все ж таки): «Московський ведмідь загарбуватиме доти, доки знає, що європейські звіри не здатні вчинити опір. Московщина покладається не так на свою власну

силу, як на боягузтво європейців.” Ось так це зло і можна перемогти, об’єднавшись в спільну ідею, допомагаючи Україні, всією свідомою Європою перемогти цю потвору і будувати нове світле майбутнє, і знову шукати місце філософії в ньому.

Для того, щоб чіткіше прояснити для себе певні філософські поняття і концепти, я переглянула курс лекцій Вахтанга Кебуладзе під назвою “Концепти”. Їх можна розглядати, як вступ у вивчення філософії, але особливістю є те, що лектор підходить до початку вивчення філософії не з позиції історії подій і проблем, а з історії саме понять. І основний висновок, який можна зробити, заключається в тому, що у гуманітаристиці чіткі визначення не можливі, натомість можливі описи, а на підставі цих описів – розуміння. І наче-б то поняття і їх визначення мають бути чимось базовим і найочевиднішим, але оце очевидне і є найскладнішим, багатовимірним, і відсутність цієї чіткості і є найцікавішим моментом у науці; у психології, до речі, також немає єдиної дефініції психіки, свідомості, самосвідомості і т. і. І як це відбувається із справжньою філософією, я прийшла за розумінням і впевненістю, а вийшла з ще більшою купою питань. Із того, що можна окреслити як початкове і очевидне: будь-яке ознайомлення з філософією, структурою філософського знання починаються з онтології, тобто вчення про буття. І тут я отримала дуже цікаву думку, яку, аби збагнути, слід прочитати декілька разів: «Шлях до буття – знайти в суцшому таке суще, в бутті якого йому самому йдеться про його власне буття». Це і є ми, наше буття нас непокоїть. Ми в бутті, ми всередині нього, але ми це суще заміщуємо матеріальними речами. А от як навчитись його не заміщувати або навчитись хоча б їх поєднувати? У мене відповіді поки нема.

Наступна теза: «Питання буття обов’язково тягне за собою питання про небуття, а воно нас жахає. Тікаючи від небуття,

ми тікаємо і від буття – до суцього. Філософування – здатність жити у цьому страху постійно, кожен мить, просто прийняти його і жити в ньому». На мене це спрацювало як найкраща агітація до вивчення філософії. Мені здається, психологія і психотерапія теж у якомусь сенсі про це. Про прийняття страхів, тривог і про те, як навчитись жити з ними, і бути щасливими, а не відключити подібні відчуття. Завдання психотерапевта полягає не в тому, аби розв'язати проблему клієнта, а допомогти йому жити з цими проблемами і давати собі раду самостійно. І ще одне, що відгукнулось найбільше: у розмові про етику, як про один із важливих концептів, і розділів філософії, я почула дуже слушну думку, яка відкриває очі на процеси, які відбуваються з нами зараз, які стосуються і безпосередньо мене. Лекція вийшла 2 роки тому, але цьогоріч це стало ще більш актуальним питанням: “Чому Захід не розуміє росію?” І тут же пояснення філософа, про те, що вся західна цивілізація будується на етиці Аристотеля, який писав: “Слушним заведено вважати, що все в цьому світі прагне до блага”. Але росія не частина західного світу, вони не прагнуть до Блага, для росіян важливо не домовитись, щоб всі виграли щось, не те, скільки виграли вони, а скільки програли Інші. Для європейців і американців добрі стосунки – це коли добре всім; для китайців – коли добре мені; для росіян – коли погано іншому, коли когось гірше ніж мені. І це знову ж таки відкриває очі на перспективність будь-яких переговорів та домовленостей з ворогом, з яким ми сьогодні маємо справу.

І тут філософія вкотре доводить, що вона так чи інакше стосується кожного з нас. Мораль, етика, благо – не віддалені поняття, вони тут, ми їх переживаємо зараз, і завдяки філософії можемо глибше розуміти їх, і світ, в якому ми живемо.

ЕТИКА ВІЙНИ: ВЛАСНЕ БАЧЕННЯ ТА ВІДЧУТТЯ

Тема «Етика війни» з однієї сторони дає змогу мені відкрити в собі відчуття шанобливості до своєї нації, а з іншої рани мене, бо постійне відчуття тривоги, ненависті, образи та страху держить мій внутрішній стан в постійній напрузі. Я не можу говорити за когось, я живу в реальності війни. Війна ще не закінчилася, та я не можу повернутися та глянути, що і як відбувалось, не піддаючись своїм сьогоденним емоціям та відчуттям.

Я розглядаю етику як мораль. Мораллю моєї нації споконвічно були ідеали добра, милосердя, людяності; проявлялися такі категорії як честь, гідність, працелюбність. Суворо засуджувалась народною мораллю внутрісімейна ворожнеча; родинне життя мало ґрунтуватися на засадах щирої співдружності, краси взаємовідносин, людяності, поваги до свого родоводу.

Важливого етико-естетичного значення набував і характер стосунків з односельцями. «Нехай не шукає ніхто свого власного, але кожен – для ближнього» – ця християнська заповідь була надзвичайно шанованою в народі, щоденно виявлялась у милосерді, доброті, повсякчасній готовності прийти на допомогу ближньому. Це зумовлювало високу культуру сусідства, що ґрунтувалось на практичній взаємодопомозі, моральній підтримці, людяності, делікатності. Сусідська допомога здійснювалась завжди з охотою, радістю. Однією з найважливіших вимог народної моралі була діяльна любов до людей, що перш за все, мала виявлятися у наданні допомоги ближньому.

Всі ці етичні норми проявляються в українців і під час війни. Але деякі люди з мого оточення повторювали, що є так

званий братський народ...я розумію, що це ґрунтувалось як раз на принципах моралі. Але зараз я знаю, що є моя країна, а є інша. І тому всі етичні норми ми проявляємо тільки один до одного, ми проявляємо доброту та співчуття.

Але є і інша сторона і вона переважає. Етика війни – це смерті. Гинуть як чоловіки, так і жінки, сім'ї, діти. Це страшне горе... Ніякі території, багатства, визнання слави не можуть перевищувати цього.

Немає ніякої цінності тим усим етичним нормам під час війни. Можливо, мене затьмарює ненависть, але це моє бачення та відчуття.

Дар'я Младінова

ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ ТА РОЗМАЇТТЯ СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ

Філософію нерідко сприймають як якусь статичну дисципліну, що практично немає ніякого відношення до сучасності. Деякі взагалі не розуміють, навіщо у 21 столітті нам викладають цей предмет. Але наш світ не стоїть на місці та потрібно розуміти, що філософія – це не просто вислови та мудрість, якихось божевільних старців з минулого. Сьогодні філософія – це ціла мережа дослідницьких проектів, конгресів, премій, засідань, спрямованих на те, щоб осмислити сьогодення, минуле та майбутнє у нових категоріях.

Для мене найбільш цікавими новітніми теоріями філософії є постгуманізм та трансгуманізм. Я думаю, для всіх би було цікаво, якими будуть люди через тисячі років, як на нас впливають комп'ютерні технології та одна з головних психофізіологічних проблем, – чи можна буде замінити людей роботами? Ці всі дилеми розглядають сучасні течії на Всесвітньому дні філософії.

Я взагалі вважаю, що кожна людина має цікавитись такими питаннями, адже всі вони сприяють відкритості розуму, порозумінню між людьми, любові до мудрості. Я, наприклад, дуже би хотіла потрапити на науковий симпозіум, присвячений «Всесвітньому дню філософії», який дуже важливий задля просвітництва молоді у соціально-культурні проблеми. Можна спровокувати між людьми обговорення, дебати, може, це надихне потім когось на написання якоїсь дисертації або книги, з якою потім зможе взяти участь у премії з філософії.

Нещодавно, на парі з філософії ми мали святкувати «Міжнародний день філософії», розповісти про теми, які нам

цікаві або які хвилюють, але на жаль, через події в нашій країні, ми не змогли цього зробити. Я думаю, що тема етики війни, була б дуже актуальною для нашої розмови, тому що ми як ніхто зараз поглиблені у цю ситуацію. Я не знаю, як залишатися людиною в нелюдських умовах, як не набиратись гніву до інших людей, як захищати свою країну, але нікого не вбивати, як потім продовжувати нормальне життя й чому люди взагалі породжують війни? Мені здається, поки не існує відповідей на ці всі питання, але сучасна філософія розглядає цю проблему. Якщо говорити про етику війни, то треба дозволити собі бути злими, але злими ми маємо бути з ясністю про те, хто є наш ворог і з ким ми воюємо. Я вважаю, що будь-яка війна позбавлена моралі, її ніяк не можна виправдати й для мене було справжнім враженням те, що існує «Теорія справедливої війни». Я гадаю, що ніяка війна не може бути справедливою, без усяких виключень з правил. У підсумку хочеться сказати, що ніколи не хочеться розлягати тему війни і знаходити її зв'язок з чимось етичним, кожен має завжди залишатися людиною. А якщо хочеться поговорити про справжню дилему етичних норм та проблем, то я би віддала перевагу темі етаназії та її дилемі в сучасному суспільстві. Мені би було дуже цікаво послухати думки різних людей та спробувати сформулювати свою.

Взагалі, я люблю збиратися з друзями та розмірковувати на якісь важливі питання. Є такий сучасний метод дискусії як філософська кав'ярня. Я думаю, багато хто з нас проводив таку філософську сесію, навіть не знаючи, що вона існує. Це дуже цікавий та пізнавальний метод у якому можна відчутися себе справжнім філософом та дізнатись щось нове.

Отже, сучасна філософія надзвичайно різноманітна та багатогранна, безсумнівно вона далеко пішла з епохи Платона

чи Сократа, але вони залишаються чимось вічним і невід'ємним. Зараз ми можемо робити власний вибір з того, що нам подобається, який у нас погляд на світ та місце людини в ньому. Ми маємо змогу збиратися на сімпозіуми, обговорити сучасні теми, писати власні книги, статті, робити дослідження, з якими можете брати участь в преміях та отримувати винагороди. Зараз ми можемо не сидіти на місці, просвічуватись та дізнаватися більше про себе та світ, у якому ми живемо.

Соф'я Пастушенко

**ДОСВІД ВИКЛАДАННЯ ФІЛОСОФІЇ В АВСТРІЙСЬКИХ
ГІМНАЗИЯХ ДЛЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ:
ВРАЖЕННЯ ВІД ПРЕЗЕНТАЦІЇ
ПЕРЕКЛАДУ ПІДРУЧНИКА**

Український філософ, публіцист та перекладач, професор Вахтанг Кебуладзе проводив відеопрезентацію підручника з філософії. Йдеться про книжку австрійських філософів Марії Фюрст і Юргена Тринкса, які мають величезний досвід викладання філософії у гімназіях. Під час виступу Кебуладзе звертав увагу на те, що це не зовсім звичний підручник; у ньому зі специфіки жанру залишилася назва і, почасти, виклад матеріалу. Порівняно з більшістю схожих видань в Україні він одразу підкуповує змістом і структурою. Він тематизується з огляду на проблематику, а не лінійно переповідає історію філософії. Тобто цей підручник позбавлено тотальної дискретності, автори не обмежуються словниковими розповідями про ключових представників філософської думки, принаймні не наголошують цього, а запрошують до мислення.

Також, базуючись на коментарі спікерів, я виділила для себе такі переваги книжки як:

а) її написано живою мовою (зринає думка, що читаєш не підручник, а збірку есеїв, що значно полегшує її для розуміння підлітків та дітей шкільного віку);

б) вона має безліч ілюстрацій (на жаль, чорно-білих, але які все ж таки привертають увагу і можуть приваблювати дітей до прочитання), які почасти сприймаються як окремий сюжет;

в) містить удосталь цитат і фрагментів зі світової філософської класики: переважно це західноєвропейський дискурс, і він створює ефект занурення в певну тему. Усе це є закликом до діалогу.

Тобто можемо зробити висновок, що підручник, хоч і написаний про складні теми та знайомить читача зі структурою філософського знання і з головними філософськими проблемами, але повністю орієнтований на дітей, складений із урахуванням всіх особливостей роботи з ними.

Мене зацікавили насамперед декілька питань, які підіймалися інтерв'юером і які, на мою думку, є вкрай важливими для сучасності. Їхню актуальність може підтвердити розмаїття коментарів, деякі з них я найшла доречними та хотіла б процитувати:

1. Гімназія як простір здобуття філософського світогляду

Розмірковуючи на цю тему, перше питання, яке спадає на думку, це: «Які переваги здобуття філософських знань саме у гімназіях?». Наталія Вяткіна пояснює це так: *«Розвиток критичного мислення, аналізу, теорія та практика усної та письмової аргументації – всьому цьому мають вчити саме філософи, філологи та представники інших гуманітарних наук, причому саме на рівні ліцеїв та гімназій, – стверджує вона. – Забезпечення такої підготовки на рівні старших класів дозволить змінити й університетську програму та перейти від викладання примітивних пропедевтичних курсів до розгляду класичних філософських текстів, чого, до речі, зараз майже немає навіть на філософських факультетах»*. І тут важко не погодитися, адже дійсно чим раніше діти отримують цей фундамент знань, тим легше їм буде у подальшому навчанні, а це

значно знизить ризик стресу та втоми при навчальному процесі, що є одною з найголовніших переваг.

Підтримала цю думку також і Надія Адаменко, яка вважає: *«Сьогодні школа в Україні відповідає виключно інформаційній моделі, яка не передбачає розвитку аналітичного мислення, рефлексії, соціальної активності, вміння ставити питання, працювати в команді. Це абсолютно авторитарна модель, яка, фактично, не формує майже жодних навичок, крім писання, читання, говоріння. Тому тільки тоді, коли філософський інструментарій буде в тій чи іншій формі присутнім у навчальному процесі вже з молодших класів, можна буде говорити про філософію на рівні інститутів та коледжів, але, на превеликий жаль, сучасна система освіти оминає цю підготовчу ланку, що спричиняє не аби-які складнощі для юного читача»*

Ще один плюс введення філософії в освітній процес висловив Олег Хома, який хоч і суголосний з попередніми коментарями, але має на цей свій погляд і аргументує це так: *«Кожна людина, так чи інакше, формує власну ідентичність. Ця ідентичність може зростати як бур'ян, а може бути культивованою. І ігнорувати цей ціннісний бік людської особистості неможливо, – суголосний із ним Олег Хома. – Просто десь таке культивування ідентичності відбувається в медресе чи церковно-приходських школах, а десь – у ліцеях чи університетах на заняттях з філософії, тобто з культивування навичок критичного аналізу й аргументованої дискусії щодо цінностей. Але це завжди було й буде елементом будь-якої освітньої системи, як і суспільного життя загалом»*

Бачимо, що це може також сприяти розвитку і усвідомленню самоідентичності молоді, на що в деякому сенсі і спрямоване будь-яке навчання.

2. Філософія у гімназій: пошуки формату

При цьому залишається відкритим питання про те, яким саме має бути викладання філософії на рівні гімназій. Тут вважаю доречним звернутися до тверджень Олександра Білокобильського, який розмірковує про це наступним чином: *«Розв'язком може стати запровадження в школах нових дисциплін, які не є строго філософією, але закладають основи громадської активності та відповідальності. Запровадження спектра дисциплін філософської спрямованості (але не філософії в чистому вигляді) у школах – це порятунок як для самої філософії й філософської спільноти, так і для суспільства»*. І справді введення філософії дозвано здається якнайкращим варіантом для сучасної вітчизняної системи освіти, адже це не спричинить хаос в освітньому процесі, з одного боку, але і закладе підґрунтя для розвитку цієї дисципліни в майбутньому, з іншого боку.

Окрім дозованості, я нахожу доцільною думку Сергія Пролеєва, який впевнений, що філософська освіта має вводитися у всі навчальні заклади без винятків:

«гімназійська освіта має бути якнайширше соціально доступною, – Треба розуміти, що звернення до гуманітарних цінностей, набуття культурного кругозору, аналітичної й критичної здатності мислення, просто певного рівня раціональності – це не якась фахова ознака купки “вищих”, “еліти”, чи хоча б “майбутніх вчених”. Це – загальна якість суспільного життя, один з вагомих чинників його безпечності та щасливості. Чим примітивніше життя, чим воно убогіше (не отожднювати з простотою), тим більше в ньому зла, небезпек і страждань.

За взірець варто взяти зарубіжний досвід

Не погодитися із цією тезою було б просто ірраціонально, адже спираючись на статистику та дані інших країн, можемо побачити, що хоч Україна і не буде новатором у запровадження філософії у шкільний процес, вона зможе використати досвід інших країн для гармонійного розвитку предмету у нас.

Наприклад, у Німеччині філософію викладають у гімназіях, але вона не є обов'язковою дисципліною. Масштабніше підходять до цього в Італії, де існує п'ятирічна ліцейська освіта (а загалом – тринадцятирічна середня), три останні роки якої містять обов'язкове вивчення філософії, – наводить приклад Олег Хома. – У Польщі та Румунії філософія також викладається на рівні ліцеїв, але, звісно, не п'ять років і в дещо відмінних рамцях.

Підсумовуючи вище сказане, цей підручник надав не аби-який внесок в освітній процес України та є одним із перших поштовхів для розвитку філософії, як обов'язкової для вивчення дисципліни, що не тільки значно розширить і збагатить кругозір, але й підійме культурний рівень населення у майбутньому. Дякую за прочитання!

Список літератури

1. Фюрст М., Тринкс Ю. Філософія. Підручник для австрійських гімназій/ Пер. В. Кебуладзе. Київ: Дух-і-літера, 2018. 544 с.

Валерія Прохоренко

**«THE BOOK OF DEAD PHILOSOPHERS» S. CRITCHLEY
ЯК ВСТУП ДО ФІЛОСОФІЇ**

Я вирішила взяти цю книжку на обґрунтування, тому що вона мене зацікавила з першої сторінки. Мене завжди турбувала тема смерті, що її неможливо уникнути і це приречення на вічні муки. Релігія вселяє в людей віру в загробне життя, в продовження нашого буття, але я не віруюча, тому ця тема для мене гостра.

Смерть завжди поруч, і треба прийняти це. Різні філософи помирили дуже несподівано і від різних факторів. Мені сподобалася фраза: «поскольку в конечном счете именно страх смерти превращает нас в рабов». І це дійсно так, ми постійно думаємо про смерть, боїмося її і це затьмарює щастя, яке поруч, але ми не здатні його побачити через потік думок. Багато філософів приймали смерть гідно, не хотіли втікати, та спокійно (можливо з деякою радістю?) відносилися до закінчення їхнього життя. Така фраза, я вважаю, дуже доречно: «то тогда смерть долгий и крепкий сон без сновидений, а что может быть более приятно?».

Мене переповнюють почуття стосовно цієї книжки. Життя подарувало можливість дізнатися про цю книжку завдяки предмету Філософії, та я знайшла те, що підсвідомо шукала завжди. Побачила вирішення того, що постійно турбувало. Це неймовірно!

Ще хочу поділитися, що корисного принесла мені ця судова книжка: я зрозуміла, що можу віднести себе до скептика. Ось такі слова дуже запали в душу: «Скептик не отказывает и не выбирает, – он лишь подавляет суждение и занимается молчанием. Таким образом, скептик отказывается утверждать

или отрицать факт жизни после смерти. Он не судит о том, отделяется ли душа от тела и существуют ли ад или рай. Не утверждая и не отрицая ничего, человек живет в спокойствии и открытости всем формам изучения мира и естественным образом чужд любым проявлениям догматизма.

Філософи насолоджуються життям, адже не хвилюються, що воно може раптом закінчиться. Нам є багато чого навчитись в цих людей. «Філософствовать – значит учиться умирать». «Отрицание смерти – это ненависть к самому себе.»

Якщо б я була дуже віруючою, я би мала багато запитань до цієї книжки та критикувала її, але для мене ця книжка виявилася скарбом. Чесно кажучи, я не очікувала, що вона настільки мені сподобається.

Смерть не є чимось жахливим, це лиш забуття, вічний сон. Жах виникає у нас через те, що ми неправильно мислимо про смерть. Далі я планую більш детально вивчати цю книжку, поринути в світ філософії. І всім хочу порекомендувати почати читати її, і я впевнена, що початок затягне читати далі (як це в мене вийшло).

Список літератури

1. Critchley S. The Book of Dead Philosophers. Vintage, USA, 2009. 304 p.

SYMPOSION HABKOJIO “SYMPOSIUM” ПЛАТОНА

**А ЩО СЛОВО «КОХАННЯ» ОЗНАЧАЄ ДЛЯ ТЕБЕ?
РОЗДУМИ НАД ДІАЛОГОМ ПЛАТОНА «БЕНКЕТ»**

Платонівський “Бенкет” з давніх-давен був віднесений небезпідставно до етичних діалогів. Він мав підзаголовок, даний йому Фрасіллом – “Про благо”, а за деякими свідченнями, “Бенкет” іменували “Промовами про кохання”. Обидва ці підзаголовки не суперечать один одному, тому що тема діалогу – шлях людини до вищого добра, яке є ніщо інше, як втілення ідеї небесної любові. Після рясної їжі на бенкеті гості зверталися до вина. Звідси грецький термін для слова “бенкет” – сімпосіон – σῦμπόσιον – “спільне пиття”. Назва платонівського “Бенкету” і звучить по-грецьки: “сімпосіон”. За чашею вина розмови еллінських інтелектуалів часто зверталися до філософських, етичних і естетичних тем. Цей діалог є застільною бесідою, в якій семеро людей вихваляють бога кохання – Ерота. Кожен із наступних ораторів продовжує і доповнює промову попереднього.

У своєму есе я би хотіла зупинитися та звернути увагу на промову деяких героїв із учасників, для цього я буду використовувати цитати із твору. У “Бенкеті” першим свою промову починає Федр, його думка полягає у тому, що Ерот – це найдавніший бог, першоджерело найбільших благ. Про це свідчать цитати: *«Ерот – це найбільший бог, яким люди і боги захоплюються з багатьох причин, і не в останню чергу через його походження: адже почесно бути древнішим богом. А доказом цього служить відсутність у нього батьків... Земля і Ерот народилися після Хаосу...»*. *«Він з'явився для нас першоджерелом найбільших благ... якщо б можливо було утворювати із закоханих і їх коханих держави..., вони управляли б їм найкращим*

образом, уникаючи усього ганебного і змагаючись один з одним...». Я вважаю, що Федр не розкриває саму сутність бога Ерота, не дає йому конкретної характеристики, не висловлює свою власну думку про бога, тому що він оперує інформацією, яка на той час була доступна усім, немає конкретики, а його вислів базується на загальних фактах.

Другим виступає Павсаній, він розповідає, що існує два Ерота – нижчий і вищий. Перший походить від Афродіти Вульгарної, а другий від Афродіти Небесної. Нижчий Ерот є втіленням любові, якою люблять нікчемні заради тіла, причому люблять нею жінок не менше ніж юнаків. А вищий Ерот – це чисте кохання, це кохання до чоловіків. Цитата: *“Ерот же Афродіти Небесної сходить до богині, яка, по-перше, причетна тільки до чоловічого начала, а не до жіночого, – не даремно це любов до юнаків, – а по-друге, старше і чужа злочинній зухвалості».*

Теорія Ерота, викладена в першій промові, навіть з тогочасної точки зору представлялася дуже вже загальною і чужою всякого аналізу. Дійсно, в Ероті закладений вищий початок, але є також і нижчий. Міфологія підказувала, що вище є щось просторово вище, тобто небесне; а традиційне для античного миру вчення про перевагу чоловічого начала над жіночим підказувало, що вище – це обов'язково чоловіче.

Третя промова – промова Еріксимаха. Він говорить, що Ерот є не тільки в людині, але і у всій природі, у всьому бутті: *«Живе він не тільки в людській душі і не тільки в її прагненні до прекрасних людей, але і в багатьох інших її поривах, так і взагалі багато в чому другому на світі – в тілах тваринних, в рослинах, у всьому суцшому, бо він був великий, дивний, всеосяжний, причетний до всіх справ людей і богів».* Я згодна із Еріксимахом у визначенні слова «кохання». На мою думку, кохання

– це не тільки почуття двох людей, це почуття до всього, що тебе оточує, та до всього, що тобі дороге. Не можна спрощувати це слово адже воно відіграє велику роль у житті кожного із нас. Кохання надає силу та наснагу рухатися вперед, це не лише “метелики” у животі та почуття приємного запаморочення.

Останньою своєю промовою веде Сократ, він веде діалог, задає питання та розповідає про декілька аспектів кохання, але я би хотіла зупинися на останніх реченнях. Він наголошує на тому, що Ерот – оволодіння благом, але не яким-небудь окремим, а всяким благом і вічне володіння їм. А оскільки вічністю не можна оволодіти відразу, можливо тільки опанувувати її поступово, зачинаючи і породжуючи замість себе інше, значить, Ерот є любов до вічного породження в красі ради безсмертя, до породження тілесного. Смертна істота жадає подолати свою смертну природу. Далі Сократ розвиває тему безсмертя. Я вважаю, що думка Сократа про безсмертя та Ерота, тобто кохання має глибокий сенс. Ми всі звикли, що кохання – це прекрасне почуття до когось/чогось. Але якщо заглибитися та поміркувати, то можна дійти висновку, що кохання – це прагнення оволодіти чимось.

В наш час дуже поширена проблема страху смерті. Люди бояться, що їх не стане і світ більше не згадає про них. Багато хто намагається залишити після себе хоч щось, це може бути матеріальне або духовне, проте все одно це прагнення до безсмертя. «Навіть якщо мене не стане, я залишу після себе хоч щось», – саме таку фразу я багато разів чула, коли розмова була про смерть. Я не засуджую людей із такою думкою, це природне бажання людини до життя. Я написала про це тому, що вважаю, що це є ідеальним прикладом любові до життя, яка проявляється у певних моментах у формі егоїзму та значимості

певної людини, а в інших – як зробити щось корисне для людей.

Отже, твір “Бенкет” Платона я вважаю актуальним, не дивлячись що цей твір був написаний у 4 столітті до н. е., він висвітлює проблему кохання. Для нас не звично описувати кохання та прагнення до прекрасного у вигляді бога – персони, яка є втіленням поняття, яка має певні характеристики та мету. Проте кохання нас оточувало, оточує і буде оточувати завжди. Для кожного це слово має свій сенс, своє місце у житті і людство ніколи не зможе дійти висновку що таке кохання для усіх. Було цікаво прочитати думки людей того часу, як вони бачили кохання, що для них воно означало. Проаналізувавши та прочитавши “Бенкет” ти замислюєшся, а що слово “*кохання*” означає для тебе...

Список літератури

1. Платон Бенкет / переклад і комент. У. Головач. Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2005. 178 с.

Ганна Мандзяк

ЧИ ЗАВЖДИ ЛЮБОВ УЯВЛЯЛИ ТАКОЮ ЯК В НАШІ ЧАСИ?

Напевно, кожен з нас хоч раз цікавився думками філософів Античності та хотів би дізнатись точку зору різних мислителів тогочасності щодо певних подій та явищ. Це не лише задовольняє цікавість людини, а й розширює її кругозір. Для мене відкриттям був твір-діалог Платона «Бенкет», написаний ним близько 385–380 рр. до н. е. Тож я хотіла б викласти свої враження та міркування стосовно цього твору та порушеного у ньому питання.

Перш за все, «Бенкет» присвячений проблемі любові, тому головним питанням особисто для мене було дізнатись, чи є промови, переказані у творі, актуальними для суспільства сьогодні та розглянути різні трактовки поняття любові, згідно з філософами, зазначеними у творі. Але все по порядку, тож почнемо з передісторії. На бенкеті у драматурга Агафона зібрались філософи, які по черзі висловлювали свої промови про Ерота – бога любові. Найбільше привернула мою увагу промова Павсанія, процитую його: «Про будь-яку справу можна сказати, що саме собою вона не буває ні прекрасною, ні потворною. Наприклад, все, що ми робимо зараз, чи п'ємо, співаємо чи розмовляємо, прекрасно не саме по собі, а дивлячись по тому, як це робиться, як відбувається: якщо справа робиться чудово і правильно, вона стає прекрасною, а якщо неправильно, то, навпаки, потворною. Те саме і з любов'ю: не всякий Ерот прекрасний і гідний похвал, а лише той, який спонукає чудово любити.» [1].

І я погоджуюсь з ним, адже, на мою думку, нема чогось лише хорошого, чи лише поганого. Також коли це стосується й любові, тому що навіть любов може бути лише захопленням

зовнішністю, красою чи притаманними людині якостями. Так би мовити, захоплення тілом, а не душею. Також, як зазначив сам Павсаній, такі люди обирають дурніших від себе, піклуючись лише про власну користь. Але, на відміну від такої «поверхневої» любові, є й любов небесна, яка, на думку Павсанія, причетна лише до чоловічого початку, тому це любов до юнаків. Ось із цим його твердженням я зовсім не згодна, тому що, як я вважаю, це не залежить від приналежності до полу. Це більше про глибину сприйняття та духовний розвиток. Людина, що не піклується про духовне збагачення, а буде жадати лише задоволення якихось тілесних потреб не зможе відчутти справжнє почуття любові, осягнути його глибину та відкрити щось нове для себе.

На мою думку, важко описати справжню велич та красу любові краще, ніж це зробила Діотіма – давньогрецька філософиня і жриця з Мантінеї. Вона описує Ерота не як втілення краси, а саме як прагнення до прекрасного та порівнює любов з підняттям сходами. Кожна нова сходинка наближує нас до бачення краси не лише в оточенні, а й у собі. Ще одним прикладом в її промові постає вагітність. Вона стверджувала, що всі люди вагітні не лише тілесно, а й духовно. І коли людина досягає певного віку, вона прагне народити, а народження можливе лише у прекрасному. Я зрозуміла це так: вагітність в цьому випадку є певним засобом збереження безсмертя. Адже люди в якомусь сенсі безсмертні, тому що можуть продовжувати свій рід, народжуючи дітей. Саме тому наша духовна вагітність – це якості, які притаманні нам та яких ми набуваємо і вдосконалюємо впродовж життя. Але з певного віку ми їх застосовуємо, щоб покращити світ та все, що нас оточує. Ми також передаємо їх через традиції та моральні цінності, щоб зберегти кризь часи.

Отже, що ж я з цього почерпнула для себе? Безсумнівно, «Бенкет» наштовхує на безліч роздумів та змушує замислитись над світосприйняттям та подивитись на деякі речі по-іншому. Ось як, наприклад, любов може бути не лише як потяг, хвилююче почуття, що заставляє бачити світ та людей в ньому яскравими і дивовижними. Вона може проявлятися у різних формах, в тому числі як і любов не до людини, а до мудрості, знань. Любов як вміння бачити красу не лише в оточенні, а й у собі. Це, так би мовити, та рушійна сила, яка спонукає нас на певні вчинки. Любов окриляє та надихає. Та й взагалі наше бачення людини та світу під призмою любові сильно змінюється, ми прагнемо до ідеалу, самовдосконалення і шукаємо цей ідеал в інших. Але чи в цьому насправді приховане наше щастя? На це питання у кожного з нас буде власна відповідь. На мою думку, любов – це справді те, що здатне розкрити наш внутрішній світ і показати те, що якісно відрізняє нас від інших та те, що ще можна було б вдосконалити, любов спонукає до особистісного росту, дає випробування на стійкість і загалом зближує людей. І, не звертаючи увагу на те, що не буває у світі чогось виключно хорошого, без недоліків, любов все одно так чи інакше дає нам поштовх і змушує рухатись далі.

Можемо дійти висновку, що навіть з Античної філософії сучасна особистість може багато чого для себе почерпнути. Твір Платона – це більше, ніж збірник окремих думок. Це ті тези, на основі яких людина робить власний висновок і визнає своє бачення любові, адже це питання є актуальним у будь-які часи.

Список літератури

1. Платон Бенкет / переклад і комент. У. Головач. Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2005. 178 с.

Олексій Продіус

ІДЕЯ ПРО РЕІНКАРНАЦІЮ У ДІАЛОЗІ ПЛАТОНА «БЕНКЕТ»

Діалог Платона "Бенкет" настільки сповнений будь-якого літературного, риторичного, художнього, філософського і, зокрема, логічного змісту, що існує досить багато робіт про "Бенкеті"; кожна з них розглядає різні ідеї цього геніального з точки філософії твору: любов, божественність, емоції, безсмертність. Але на жаль, я не зміг знайти роботи про ідею реінкарнації у цьому творі. Тому я спробую розкрити це питання. Спочатку варто зрозуміти про що йдеться, що таке реінкарнація і чи є взагалі така тема у творі. Реінкарнація, тобто перевтілення, також переселення душ – група релігійно-філософських уявлень і вірувань, згідно з якими безсмертна сутність живої істоти перевтілюється знову і знову з одного тіла в інше. З поняттям про переродження розібралися. Наступне питання, яке виникає, чи є в принципі тема про реінкарнацію? І я скажу – вона є та вона тонкою ниткою йде через усю промову Сократа.

З початку варто вести вас у курс, тому почнемо від початку промови Сократа. На відміну від форми монологу, з якого починали і яким закінчували свої усні тексти колишні промовці, Сократ вдається до свого улюбленого прийому – діалогу. Шляхом питань до Агафона, який словесною логікою змушений у всьому погоджуватися з філософом, Сократ робить висновки, що Ерот – це любов, спрямована на когось або на щось, а її предмет – "те, чого відчуваєш потребу". Ба більше, оскільки Ерот є любов до краси, то самої краси Ерот позбавлений і, що ще парадоксальніше, потребує її. А якщо Ерот далеко не прекрасний, то він не може бути добрим. Таким чином Сократ

повністю спростовує Агафона. Відштовхуючись від цих висновків, Сократ далі вже у формі монологу переказує діалог, який відбувся у його молодості між ним, Сократом, і жрицею Діотимою.

Тут і починається найцікавіше, у діалозі із Сократом Діотима згадує про людську природу і каже: "І це діло божественне, бо зачаття і народження є виявом безсмертного початку в істоті смертній. Народження – це та доля безсмертя і вічності, яка відпущена смертній істоті. "Адже у тварин, як і в людей, смертна природа прагне стати наскільки можна безсмертною та вічною. А досягти цього вона може лише одним шляхом – породженням, залишаючи щоразу нове замість старого". Хоча ці слова більше належать до людського бажання до нескінченно прекрасного в контексті не перевтілення душі, а як форми передачі та спадковості: цінності бажань та установок через століття. Але варто скласти дві деталі пазла у воєдино. 1) "Прояви безсмертного початку в істоті смертній і 2) Реінкарнація ... згідно з якими безсмертна сутність живої істоти перевтілюється ... І я вирішив залишити досить цікаву думку, яку прозвучало з вуст Діотими ; «Так от, так само зберігається і все смертне: на відміну від божественного, воно не залишається завжди одним і тим же, але, застаріваючи і йдучи, залишає свою нову подобу". Як на мене, ці слова несуть характер не тільки переродження, а й наступності та лише тому я не включив відразу ж, адже не хотів розширювати це і без того досить велике поняття.

У принципі можна на цьому вже зупиниться, але одне питання досі витає у повітрі "звідки Сократ і Діотима розуміли та трактували про це поняття?". Звичайно, ніхто не забороняє їм використовувати ці слова, але давати таке значення хоч і приховане – це трохи не звичайно. В елліністичній Греції хоч

є багатобожжя, але такого поняття як реінкарнація в сьогоднішньому розумінні не було. Для ясності всіх наступних припущень варто ввести таке поняття: дхармічні релігії. Я не розповідатиму про дхарм і його вчення, а скажу просто, що спільного у цих релігій є поняття переродження. Найближчою з дхармічною релігією, яка мала поняття про переродження, є Індійський ведизм III тис. до н. е. Для розуміння, Сократ прожив з 469 по 399 (70 років) на той момент ця релігія ще існувала. Можна припустити, що цей вплив шовкового шляху, але сам шлях закінчується в сучасній Сирії, а морські шляхи в рахунок не беремо через те, що сам товар продавався на місцях і нікого стороннього не взяли б у торговельний корабель. І навіть якби це трапилося, то найближчий морський шлях був би на острові Пелопоннес, який досить далеко від Афін. А якщо забігати наперед, то Сократ не любив подорожувати. Але найдивніше те, що в біографії Сократа згадується: майже ніколи не залишав Афіни. Про біографію Діотими практично нічого не відомо, крім того, що вона перемогла епідемію чуми в Афінах, яка бушувала там приблизно 429 р. до н. е.

Під кінець виникає багато питань: чи мали вони на увазі про реінкарнацію або щось інше, якщо це йшлося про реінкарнацію, чому ця ідея у них з'явилася і звідки, чому така ідея виникла хоч і у великих умах, але в такому місці, обидва вони мають "туманні" життя. На жаль, неймовірно важко сказати про це, тому що це питання покрите пилом тисячоліть. Таємниця, яка напевно ніколи не буде розкритою.

Список літератури

1. Платон Бенкет / переклад і комент. У. Головач. Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2005. 178 с.

Анастасія Луцишина

ЛЮБИТИ – ЦЕ ШУКАТИ СВОЮ ПОЛОВИНУ? ШЛЯХ ДО ПЛАТОНА ЧЕРЕЗ ХАРУКІ МУРАКАМІ

Наразі я тільки на початку шляху філософії, який покотив своєю свободою та багатолікістю. Ставити під сумнів чийсь погляд та знаходити відклик в інших – мабуть єдине дійство, яке занурювало мене так глибоко у собі. Особисто мене дратувало відчуття безпорадності та незмога дозволити собі бути правою, а комусь з видатних умів неправим. Але с часом, я зрозуміла, що всі ми праві й неправі, в чому і є для мене філософія.

Платон став одним з перших філософів, про кого почала цікавитись, по-перше цікавлюсь біографією письменників. Наприклад, справжнє ім'я філософа – Арістокл, а Платон – це прізвисько, що означає «широкий». Гадають, що так філософа прозвали за широке чоло та плечисту статуру. Також одразу запам'яталось те, що він учень Сократа та вчитель Аристотеля.

У творі «Бенкет» автор нам розповідає історію про історію, ми ніби присутні під час збору великих філософів. Він посадив свої думки за один стіл, та кожній думці присвоїв ім'я. Чим авторитетніша думка, тим авторитетніше людина для Платона. На кожного персонажа була вдягнута маска, через яку він висловлювався. Наша ж задача була зрозуміти, що під нею. Всі жести, які робив, та події, які відбувалися з певним персонажем, мали своє значення. Так як для мене це перший досвід, дозволила собі скористатися прикладами перекладів й коментаріїв різних філософів, які й допомогли мені звернути увагу на це.

Тож, на цьому бенкеті мою увагу притягнув Арістофан. По-перше, це було через те, що його черга відкладалась декілька разів, але приступ сильної гикавки не дав йому це зробити. Цей знак мені було не складно зрозуміти. Платон привернув увагу до нього через маску комедіографа. Наступна причина вибора – мій власний досвід. Не раз за яскраво-помітним комічним образом людини, для мене находились рідні по духу люди. Також, хочу додати цитату Ф. Ніцше «кожен глибокий розум потребує маски, ба більше, на кожному глибокому розумі з плином часу наростає маска завдяки незмінню перекрученому, а власне, закладеному та завченому тлумаченню кожного його слова, кожного кроку будь-якої ознаки його життя»

Остаточно мене заповонив Арістофан своєю промовою, в якій згадує про первісну, зовсім іншу, природу людей. Вони мали чотири руки, чотири ноги та два обличчя. Коли були три роди : чоловічий, який походив від сонця, жіночий , який походив від землі , та андрогенний, який об'єднував жіноче та чоловіче. Людина з кожного роду була самодостатня, сильна та вільна. Настільки вони почували себе могутніми, що навіть задумали піднятися на небо, щоб скинути богів. Тоді Зевс, порадившись з іншими богами, вирішив провчити людей і наказав розділити андрогена навпіл. Кожна половина, що виникла внаслідок розділення первісної цілості, прагнула своєї втраченої половини: шукала її, а знайшовши,єдналася з нею. Але, поєднавшись зовнішнім випадковим способом, обидві половини врешті помирали від бездіяльності та голоду, – не хотіли розлучатися, аби щось робити. Змилювавшись над людьми, Зевс перемістив їхні статеві органи наперед – зробив так, щоб вони зачинали і породжували не в землі, як цикади, а в обопі-

льному єднанні чоловіків із жінками. Відтоді прагнення поєднатися для зачаття і продовження роду ввійшло в природу людей.

Вразило мене це ще в підлітковому віці, коли читала роман японського письменника Харукі Муракамі «Кафка на пляжі», в якому головному герою розповідали цю легенду, запам'яталася вона мені як одна з «теорій кохання». В книзі було продовження, в якому говорилося, що ми не завжди знаходимо «другу половинку» з першого разу, що навіть при стовідсотковій впевненості вже завтра все може змінитися. Тоді для мене це було дуже трагічно та логічно водночас. Тобто з цього можна зробити висновок: Ерос – це пошук другої половини, спроба подолати бінарне розщеплення людської природи, возз'єднання, зробити «з двох одне». Але ж образливо та дуже сумно все життя вважати себе неповноцінним, «половинкою». Мені подобається відчувати свою цілісність та самодостатність. Не вважаю за потрібним любити в людині те, що в нас не достає. Навпаки людина поряд може бути супутником (а не половинкою) в житті. Ви можете йти пліч-о-пліч, не страждаючи від болю, якщо кохана людина змінюється, обговорювати ці зміни, підтримувати їх. Страждаючи від сумнівів чи сумління, звернутися один до одного, а не збиратися шукати іншу «більш підходящу половинку». Не приймати за благо те, що для вас є загибеллю. Для змоги це робити, потрібно зрозуміти, познати свою цільність, свої вподобання в усьому, в чому можливо: їжі, словах приємних чи ні, табу, любові, музиці. Все це є в нас, тому, знаходячи суб'єкт для любові, треба впевнитися, що ви знаєте, що означає «любов» та «єдність» саме для вас.

Повертаючись до Платона, мені вдалося розглянути не просте приєднання однієї фізичної половини до другої, теж фізичної, а щось більше та могутніше. Воно є першим приятелем, як сказано в іншому творі Платона. Гармонія на всіх рівнях. Благо ототожнюють з Єдиним через звернення до промови Арістофана, що прозвучить з уст віщунки Діотими з Мантінеї. Подасть Діотима це іронічним тлумаченням: «Дехто береться стверджувати, що любити – це шукати свою половину. Але я певна, друже мій, що любов ані половини не шукає, ані цілості, якщо в ній нема якогось блага. Бо люди готові повідрізати собі руки й ноги, якщо усвідомлюють шкідливість своїх членів. Думаю, люди люблять не те, що своє, хіба що назвали б добре своїм і власним, а погане – чужим. От і виходить, що люди не люблять нічого іншого, крім того, що є благим». Отже, це знайшло в мене більше відгуку та розуміння, ніж у підлітковому віці, зрозумівши, що у тлумаченні шляху та суті кохання може бути безліч варіантів, стільки ж, скільки розмов про Бога Ерота.

Список літератури

1. Платон Бенкет / переклад і комент. У. Головач. Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2005. 178 с.

ОБРАЗ ДІОТИМИ В ДІАЛОЗІ ПЛАТОНА «БЕНКЕТ»

Літературознавці та літературні критики вважають, що «Бенкет» Платона, присвячений проблемі кохання, належить до найвищих досягнень філософської думки і шедеврів світової літератури. Мені здається, що всі, хто прочитав та вникнув у суть твору, погоджуються з цим твердженням. У «Бенкеті» Платона піднімаються філософські питання любові, які вражають глибиною ідей персонажів. Я пам'ятаю, як після прочитання твору, ще довго прокручувала у голові слова героїв і вже по-новому почала сприймати тему «кохання». Любов стає для тебе поняттям більш глибоким і всебічним.

Симпозіум відбувається на бенкеті у драматурга Агафона, де були присутні комедіограф Арістофан, філософ Сократ, політик Алквіад та інші (Федр, Павсаній, Еріксімах). Всі учасники «Бенкета» Платона говорять про те, яким є справжнє значення слова «любов». Сократ – головний промовець тієї зустрічі. Він стверджував, що у юності жриця та провидиця Діотіма викладала йому «філософію кохання». Майже всі персонажі діалогів Платона мали своїх прототипів у реальному житті, але реальність Діотими залишається предметом суперечок.

Образ Діотими та питання обговорення її історичності можуть стати у певному сенсі метафорою невизначеного статусу жінки-мислителя в історії філософії на різних історичних етапах її розвитку. Діотіма Мантінейська (Διότημα ἀπό τῆν Μαντινεία, 440 рік до н. е.) – жриця Елефсинських містерій, філософ, що присвятила Сократа «в містерію ероса». У переказі Сократа викладається її концепція «платонічної любові» (ероса) – вчення про безсмертя душі, про красу та благо. Саме

ця жінка, за версією самого Сократа, змогла перемогти чумну епідемію в Афінах та відстрочити її на десять років.

Сократ є центральним персонажем у «Бенкеті» Платона. Його мова та думка сприймається як правильна. У своїй промові він передає вчення його наставниці Діотими про кохання та сутність Ерота. Він дає її висловлювання в прямій мові, а також ототожнює себе з їх змістом, а не робить її як власну теорію. Промови Діотими є філософською кульмінацією «Бенкету».

Діотима дає свою версію трактування сутності Ероса, в її класифікації Ерот є щось середнє між богами та людьми за своїм походженням. Він потворний і бідний, але любить, цінує і прагне до всього прекрасного. За Діотимою Ерот – філософ, займає проміжне місце між невігласом і мудрецем. Він вічно прагне до добра, а отже, і до мудрості, оскільки мудрість – одне з найпрекрасніших благ. Міф Діотими про походження і долю Ерота, не схожий не на одне інше трактування в античності. На мою думку, саме в такому міфологічному контексті його образ стає для нас зрозумілішим. Коли ти позбавлений якогось блага сам, ти починаєш цінувати це благо і прагнути його. Саме тому Ерот є помічником і супутником Афродіти, що вічно прагне до краси, позбавлений всіх благ сам, він особливо цінує прекрасне довкола.

Через «очищення» і звільнення від хибних ідей, які ототожнювали Ероса з найвищою красою, і від твердження, що Ерос може бути бажанням прекрасних речей лише за умови, що він не володіє ними, Діотима приводить до хвилюючої істини: Ерос не є прекрасний і не є благий, адже він завжди перебуває у пошуках краси і добра; однак це зовсім не означає,

що Ерос потворний і лихий. Ерос є проміжною ланкою між потворним і прекрасним, між лихим і добрим, і саме тому він завжди на шляху до осягнення краси і блага.

Стародавні греки шанували Ерота, як покровителя кохання, весни та сил відродження, нового життя. Діотима також говорить про «вагітність кожної людини». Мається на увазі не тільки вагітність дитиною, а і якоюсь ідеєю, думкою, чимось новим, що кожен із нас хоче породити. Багато хто з нас про щось мріє, хоче щось побудувати або створити, виношує якийсь проект. У людини є прагнення до народження чогось нового, щоб залишити по собі слід, адже так нас збережуть у пам'яті. Існуючи у пам'яті інших людей, ми стаємо безсмертними.

Вся мова Діотими є не що інше, як прославлення вищої краси, до якої прагне людина, зрікаючись любові до окремих, конкретних, чисто чуттєвих об'єктів, тіл і речей. Тільки поступово сягаючи відчуття краси, зокрема, матеріального світу до споглядання ідеї прекрасного, і навіть вищого Блага, можна зрозуміти сутність Ерота, тобто вічного духовного народження у красі.

Сім учасників бенкету поступово від грубого, вульгарного розуміння кохання піднімають її до найвищої, «небесної» сили. Мені дуже імпонує, як Діотима виокремлює «мудрість» і «розум» у питанні про кохання. Тобто любов – це не лише чуттєве та пристрасне бажання поєднатись з іншим, але і усвідомлене мудре почуття. Мудрість як характеристика любові дозволяє їй максимально глибинно пізнавати, осягати все, що люблячу людину оточує. Людина, яка перебуває в стані розумного та духовного кохання, перестає бути меркантильною та шукати для себе користі. Вище і мудре кохання спонукає людину до піклування та відповідальності.

Діотима відкрила Сократу та наступним поколінням філософів протягом тисячоліть значення краси, до якої прагне людина, зрікаючись любові до окремих предметів, тіл і речей. Вона дала нам інструкцію для дій, за якою людина може дійти до вищого розуміння любові: «От яким шляхом потрібно йти в любові: почавши з окремих проявів прекрасного, треба весь час, немов би сходинками, підніматись заради цієї вищої краси вгору... Від прекрасних тіл – до прекрасних звичаїв, а від звичаїв – до вчень... поки не піднімешся від цих вчень до того, що і є вченням про вищу красу, і не пізнаєш нарешті, що таке краса... У спогляданні прекрасного тільки може жити людина».

Не можна не погодитись з думкою Діотими про те, що людина, яка осягнула цю божественну красу, вже не зможе жити жалюгідним життям. Ця людина вже буде відчувати себе інакше і жити вона почне по-іншому. Мені також здається, що людина, яка пізнала справжнє кохання, більше не слідуватиме хибним і матеріальним цілям. Переповнена любов'ю зсередины, вона транслюватиме цю любов до зовнішнього світу, а отже служитиме вищій ідеальній меті. Я згодна з Діотимою, що така людина отримає любов та шанування Богів: «Якщо хоч якась людина може бути безсмертною, то саме вона».

Отже, тільки поступово сягаючи відчуття краси, зокрема, матеріального світу до споглядання ідеї прекрасного і вищого Блага, можна зрозуміти сутність вічного духовного породження у красі: «духовна вагітність – це жага творчості, у любові прагне до безсмертя».

Список літератури

1. Платон Бенкет / переклад і комент. У. Головач. Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2005. 178 с.

Михайло Кашульський

**ДІАЛОГ ПЛАТОНА «БЕНКЕТ»
ТА РОЗВИТОК ЙОГО ІДЕЙ В СУЧАСНІЙ ФІЛОСОФІЇ
(ДЕЛЕЗ, БОДРІЙЯР, ФУКУЯМА)**

«Бенкет» є однією з суттєвих частин Діалогів Платона, перед нами описується картина зборів мислителів, кожен з них був досить напідпитку, після чого кожен сказав свою промову про Ерота, бога любові. Не бачу сенсу загострювати увагу змісту кожної з промов, адже найголовніша цінність епізоду – це промова Сократа, точніше його діалог з Агафоном. Сократ заявляє, що якщо бог кохання прекрасний, то який йому сенс прагнути краси, як було заявлено Агафоном, чи означає це, що бог кохання потворний? Ми можемо прийти до різних трактувань, але я хочу розглянути промову через концепти інших видатних філософів.

Бог Любові прекрасний не своєю “живою” зовнішністю, а тим, що він прагне краси, тому що прагнення до вищого – одна з найкращих людських якостей, як зауважує Сократ. Ерот не є ні богом, ні людиною – він геній, посередник між людським і божественним, Сократ ніби резюмує висновки всіх учасників застілля, котрі говорили, що любов є не проявом прекрасного, чистого і духовного “тобто Божественного” (виходить якась дuality, яку можна знайти у промові Сократа, любов є прагненням до вищого, але це не означає, що вона не може бути “потворною”), а безпосередній акт прагнення до божественного. Я не хочу займатися тривалим розмусоловванням самого епізоду, а намагаюсь присвятити трохи часу тому, які ідеї Сократа ми можемо знайти в сучасності. Перше, що мене зацікавило, ідея того, що Ерот “не бог і не людина”, посередник між божественним і людським, почувши щось подібне, можна було відразу

сказати про Ніцше з його “натягнутим канатом над прірвою”, але я хочу більше помітити як ідея пов’язана з поетами.

Делез писав, що процес письменства, це завжди процес становлення, становлення-жінкою, становлення-твариною або становлення-молекулою. Він виділив будь-яке становлення, не як знаходження певного образу, в якій людині необхідно перетворитися, а як ділянку сусідства, знаходження ледь помітної схожості, в той же час, про поетів часто говорять, що вони “ні чоловіки, ні жінки”, “ні звірі, ні боги”, щось за своєю суттю середнє. Геніальним поетом зветься той, у чиїх руках знаходиться можливість знаходити Дельозівські ділянки сусідства, бути навіть не Сократівським посередником, або Ніцшеанським канатом, а суб’єктом зв’язування на тлі ідей Сократа та Ніцше, Дельоз пише про дуже дрібне по своєму масштабу прагнення до прекрасного, де не стоїть мета у вигляді перебудови людського вигляду або становлення божеством, де в людині вже немає пафосного прагнення до чогось максимально абстрактного у вигляді пантеону Богів чи Надлюдини, а прагнення до чогось максимально нам близького: до жінки, тварини, молекули. Можна помітити, як віддалено загальна ідея всіх трьох філософів видозмінюється протягом часу, стає більш реалістичною, але при цьому, чим мета стає більш реалістичною, тим складніше про неї стає писати.

Також я б хотів поговорити про ідею прагнення через призму Фрейдівської теорії, (зараз буде трохи вільне і суб’єктивне тлумачення). За Фрейдом і Лаканом у людини є потреба в прагненні, в недосяжному об’єкті, в ідеальному Іншому, якщо це ще вважатиметься коректним виразом, цей об’єкт прагнення може бути насправді досяжним, але якщо людина колись ним заволодіє, вона зіткнеться з повною втратою інтересу до цього об’єкта. Давньогрецькі філософи і Сократ, зокрема, може і не

усвідомлювали свого прагнення до абстрактного, але точно були розумнішими за сучасну людину, яка для об'єкта прагнення вибирає хоч і абстрактні, проте досить прості категорії у вигляді успіху чи ідеального партнера для відносин. Прагнення до Божественного, прекрасного з такої позиції є чистим видом творчої сублімації, адже скільки б людина не прагнула до цього, вона ніколи не зможе отримати навіть примарний ореол відчуттів даного спектру. По той бік Сократовського прекрасного є ще одна досить цікава концепція.

Це – сократівський тимус, про який пише Платон і згадує Френсіс Фукуяма у своїй книзі, присвяченій ідентичності. Ця частина душі відповідає за почуття гордості та за відчуття, коли ми не можемо відповідати суспільній моралі. Сократ розповідає історію афінянина Леонтія, який проходив повз купу трупів, що “валяються біля ката”. Леонтію хотілося побачити тіла, але водночас він намагався уникнути цього; після внутрішньої боротьби він все ж таки подивився, вигукнувши: “Ось вам, злощасні, насичуйтеся цим прекрасним видовищем!” Леонтій намагався протівитися спокусі подивитися на трупи, знаючи, що це недостойно; в результаті він все ж таки піддався йому, що викликало його лють і змусило злитися на самого себе. Ця історія чудово та коротко описує роботу цензури Супер-Его, а також іманентний принцип Зла Жана Бодрійяра “Те, що рятує нас, це не раціональний принцип, не споживна вартість, а імморальний принцип видовища, іронічний принцип Зла”.

Список літератури

1. Бодрийяр Ж. Фатальные стратегии/ Пер. с франц. М.:РИПОЛ классик, 2017. 288 с.
2. Делез Ж. Критика и клиника/ Пер. с франц. СПб.: Machina, 2002.
3. Фукуяма Ф. Идентичность. Стремление к признанию и политика неприятия. М.: Альпина Диджитал, 2018.

Анна Кривонос

**ПРОМОВИ ЕРИКСИМАХА ТА ПАВСАНІЯ
В ДІАЛОЗІ ПЛАТОНА «БЕНКЕТ»:
СПІВЗВУЧНІСТЬ ТА ВІДТОРГНЕННЯ**

В діалозі Платона «Бенкет» мій улюблений фрагмент – це частина, де Ериксимах вшановує Ероса: «...що Ерос живе не лише в людській душі, яка поривається до краси в людях та в багатьох інших речах, що він живе також в тілах усіх живих створінь і в тому, що виростає з земного лона, що він, – сказати б – перебуває в усьому суцшому...». Не дивлячись на складність, я виділила для себе цю частину як те, що мене зацікавило і з чим я неодмінно погоджуюсь. Особливо для мене ця частина улюблена, тому що я також так вважаю, і це є важливим, оскільки Ериксимах розкриває глибину та складність поняття любові. Він допомагає зрозуміти, що любов – це не тільки емоції та почуття, але й глибоке прагнення до об'єднання з іншою людиною. Це не щось, що можна підкорити розумом, але щось, що походить з серця та душі.

Для мене це про те, що любов є природженою та невід'ємною частиною людської природи. Любов може бути важко розуміти та описати словами, але вона завжди присутня в нашому житті та має велике значення. Любов – це більше, ніж просто емоції та почуття, і вона може бути джерелом натхнення та здатна змінювати життя. Ця частина діалогу показує, що любов не обмежується лише взаємною пристрастю між двома людьми, але є чимось більшим, що охоплює весь світ живих і неживих речей.

Ерос, як символ любові, виступає тут як єдиний принцип, який об'єднує все живе та неживе. Це дає можливість ро-

зглядати красу та гармонію у всіх аспектах життя, від найдрібнішого до найвеличнійшого. Любов, відтак, є не лише почуттям, але і тим, що з'єднує нас зі світом та дозволяє нам бачити його в цілому.

Отже, Ериксимах звертає увагу на те, що любов не є просто емоцією, але являє собою щось більше, що перетинає всі грані життя. Він розуміє, що любов відображається в усіх аспектах життя, від найдрібніших речей до величних проявів природи, і тому є такою важливою складовою нашого існування.

Один з фрагментів, що викликав радикальну критику і навіть відторгнення в мене, це філософія Павсвнії а саме: «Другий є сином Афродіти небесної, яка не має жіночого начала, а лише чоловіче, – не випадково це любов до юнаків, – вона старша віком, і їй чужі непогамовні пристрасті. Натхнені цим Еросом, звертаються до чоловічої статі, оскільки люблять те, що від природи має більше сили і розуму. І серед тих, хто кохається в юнаках, можна зауважити чимало таких, кого надихає саме цей Ерос, бо вони люблять не дітей, а тих, хто вже починає мислити. А розум приходить якраз перед тим, як засівається перший вус. Хто починає любити юнаків в цю пору, готовий буде, – я того певен, – на те, щоб разом прожити все життя».

Павсвній фактично ставить чоловіків вище за жінок, стверджуючи, що чоловіки мають більше сили і розуму, тому їх повинні кохати більше. А це означає, що жінки є менш цінними, ніж чоловіки, оскільки вони не є фізично, морально або інтелектуально рівними чоловікам. Він також стверджує, що кохання між жінкою і чоловіком є менш чистим, ніж кохання між чоловіками.

В контексті сучасного світу це виглядає неприйнятним і образливим, оскільки підвищення чоловіків над жінками – це дискримінація та несправедливість. Найбільш естетичним і духовним видом кохання Плавсвній вважає кохання до юнаків. Що також викликає чимало питань і суперечить моему світосприйняттю, а саме – любити можна у будь-якому віці та будь-яку людину. Тому Плавсвній дуже суперечлива людина для мене, і дійсно викликає відторгнення та критику, саме в діалозі Платона «Бенкет».

Список літератури

1. Платон Бенкет / переклад і комент. У. Головач. Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2005. 178 с.

Наукове видання

**МАТЕРІАЛИ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
СТУДЕНТІВ І АСПРАНТІВ
«XXIII НАУКОВІ ЧИТАННЯ ПАМ'ЯТІ ГЕОРГІЯ
ФЛОРОВСЬКОГО»**

(українською мовою)

*Тексти представлені в авторській редакції.
Редакційна колегія не завжди поділяє точку зору авторів.
За точність і достовірність викладеного матеріалу
всю відповідальність несуть автори.*

Комп'ютерна верстка та оригінал-макет – К. В. Райхерт

Підп. до друку 12.07.2023. Формат 60x84/16.
Ум.-друк. арк. 4,25. Наклад 10 пр.
Зам. № 2594.

Видавець і виготовлювач
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4215 від 22.11.2011 р.
65082, м. Одеса, вул. Єлісаветинська, 12, Україна
Тел.: (048) 723 28 39, e-mail: druk@onu.edu.ua